

T.C
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

MOĞOLİSTAN'IN BAYAN-ÜLĞİY EYALETİNDEKİ YER
ADLARI ÜZERİNE İNCELEMELER

Hazırlayan
Alma ZULTAI

Danışman
DOÇ. DR. ERHAN AYDIN

TEMMUZ 2013

KAYSERİ

T.C
ERCIYES ÜNİVERSİTESİ
EĞİTİM BİLİMLERİ ENSTİTÜSÜ
TÜRKÇE EĞİTİMİ ANABİLİM DALI
TÜRKÇE EĞİTİMİ BİLİM DALI

MOĞOLİSTAN'IN BAYAN-ÜLĞİY EYALETİNDEKİ YER
ADLARI ÜZERİNE İNCELEMELER

Hazırlayan
Alma ZULTAI

Danışman
DOÇ. DR. ERHAN AYDIN

TEMMUZ 2013

KAYSERİ

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK

Bu çalışmadaki tüm bilgilerin akademik ve etik kurallara uygun bir şekilde elde edildiğini beyan ederim. Aynı zamanda bu kural ve davranışların gerektirdiği gibi, bu çalışmanın özünde olmayan tüm materyal ve sonuçları tam olarak aktardığımı ve referans gösterdiğimi belirtirim.

Alma Zultai

YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFASI

Moğolistan'ın Bayan-Ülgiy Eyaletindeki Yer Adları Üzerine İncelemeler adlı Yüksek Lisans tezi, Erciyes Üniversitesi Lisansüstü Tez Önerisi ve Tez Yazma Yönergesi'ne uygun olarak hazırlanmıştır.

Tezi Hazırlayan

Alma ZULTAI

Doç. Dr. Erhan AYDIN

Türkçe Eğitimi ABD Başkanı

Prof. Dr. Önder ÇAĞIRAN

Doç. Dr. Erhan AYDIN danışmanlığında Alma ZULTAI tarafından hazırlanan **Moğolistan'ın Bayan-Ülgiy Eyaletindeki Yer Adları Üzerine İncelemeler** adlı bu çalışma jürimiz tarafından Erciyes Üniversitesi Eğitim Bilimleri Türkçe Eğitimi Anabilim Dalında **yüksek lisans** tezi olarak kabul edilmiştir

30/07/2013

JÜRİ:

Danışman

: Doç. Dr. Erhan AYDIN

Şahika Karaca

Üye

: Doç. Dr. Adnan KARADÜZ

Üye

: Yrd. Doç. Dr. Şahika KARACA

Şahika Karaca

ONAY:

Bu tezin kabulü Enstitü Yönetim Kurulunun 31/07/2013 tarih ve 26 sayılı kararı ile onaylanmıştır.

30/07/2013
Prof. Dr. Ahmet ŞALIN
Enstitü Müdürü V.

TEŞEKKÜR

2005 yılında Türkiye'ye yükseköğrenim için geldiğimde Türkçe ve Türkiye kültürü ile ilgili aldığım eğitim sayesinde hem lisans eğitimimi bitirdim, hem de yüksek lisans eğitimimi bu çalışmayla tamamlamış bulunuyorum. Bu aşamaya kadar gelebilmem için Türkçe konusunda sağlam temellere sahip olmamı sağlayan Türkçe öğretmenlerime, bu çalışmamda bilgi pınarlarından su içtiğim benim için hiçbir zaman emeklerini esirgemeyen tüm hocalarıma teşekkürlerimi borç biliyorum. Ayrıca araştırma sürecimde her yönden desteğini gördüğüm kıymetli hocam Doç. Dr. Erhan AYDIN'a, beni yetiştiren, yükseköğrenimim sırasında maddi ve manevi yönden her daim bana destek olan sevgili aileme, çalışmalarım esnasında görüşlerine başvurduğum, bilgi ve tecrübelerini benimle paylaşan tüm arkadaşlarıma teşekkür ederim.

Alma ZULTAI

Kayseri, Temmuz 2013

MOĞOLİSTAN’IN BAYAN-ÜLĞİY EYALETİNDEKİ YER ADLARI ÜZERİNE İNCELEMELER

Alma ZULTAI

Erciyes Üniversitesi, Eğitim Bilimleri Enstitüsü

Yüksek Lisans Tez, Ağustos 2013

Danışman: Doç. Dr. Erhan AYDIN

ÖZET

Bu çalışma Moğolistan’ın Bayan-Ülgiy eyaletinin sınırları içerisinde bulunan dağ, göl, ırmak, ova, boğaz ve geçitlerin, yerleşim birimlerinin yer adlarının ne anlama geldiğini, ne zaman ortaya çıktığını ve nasıl oluştuğunu incelemek için hazırlanmıştır. Yapılan araştırmada nitel araştırma yöntemi kullanılmıştır.

Dünyada olduğu gibi Moğolistan’da da yer adları önemli bir yer tutmaktadır. Moğolistan’ın Bayan-Ülgiy eyaleti üzerinde bir çalışma yapmayı amaçladım.

Bayan-Ülgiy eyaleti sınırları içerisinde daha önce yer adları incelemesi adına yapılmış bir çalışma bulunmadığı için bu çalışmamızda yer adlarının anlamı, yerin coğrafi özellikleri, ekonomik ve tarihi özellikleri üzerine çeşitli kaynaklardan yararlanılarak genel bir araştırma yapılmaya çalışılmıştır. Yapılan çalışmada yer adlarına kaynaklık eden dillerin gramer ve anlam bilgisi kitaplarından yararlanılmıştır. Yer adları incelemesinde okuyucuya kolaylık sağlaması için yer adlarını dağ adları, göl adları, ırmak adları, boğaz ve geçit adları, ova adları, yerleşim birimi adları şeklinde tasnif ettim.

Yer adlarıyla ilgili Türkiye’deki çalışmaların daha çok Anadolu coğrafyasındaki yer adlarıyla ilgili olduğunu söylemek gerekir (Aydın, 2012: 19). Moğolistan’ın Bayan-Ülgiy eyaletinin yer adları üzerine herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmaya bu nedenle ihtiyaç duyulmaktadır.

Anahtar Kelimeler: Yer Adları Bilimi, Moğolistan, Bayan-Ülgiy Eyaleti.

Research of the place names in Bayan-Ulgii, Mongolia

Alma Zutai.

Erciyes University, Institute of Education.

Consultant: Assoc. Prof. Dr. Erhan AYDIN

ABSTRACT

This study is about mountains, lakes, rivers, lowlands and passes which are located in Bayan-Ulgii, how they were formed and what the meanings of them are. In this research such a method is used.

The place names are important in Mongolia as it is in the World. I aimed to do a study in Bayan-Ulgii city of Mongolia.

There has been no study about geographic names in Bayan-Ulgii before this study, so we tried to do it with its meanings, geographic specialties, economical and historical values which were researched. To make readers easy to understand I divided them as names of mountains, names of lakes, names of rivers ...etc.

It is worth to say that most of the studies about geographic names in Turkey is about Anatolian geographic places (Aydin, 2012: 19). There is no study about the place names in Bayan-Ulgii, Mongolia. Because of this, it is needed to be done.

Key words; study of geographic names, Mongolia, Bayan-Ulgii city.

İÇİNDEKİLER

BİLİMSEL ETİĞE UYGUNLUK.....	i
YÖNERGEYE UYGUNLUK SAYFAS	ii
KABUL VE ONAY SAYFASI.....	iii
TEŞEKKÜR	iv
ÖZET	v
ABSTRACT	vi
İÇİNDEKİLER.....	vii
KISALTMALAR.....	viii
1. BÖLÜM	1
1.1. Giriş.....	1
1.2. Problem	3
1.3. Araştırmanın Konusu	3
1.4. Araştırmanın Amacı	3
1.5. Önemi	4
1.6. Yöntem	4
1.7. Sınırlılıklar	5
1.8. Sonuç	5
1.9. İlgili Yayın ve Araştırmalar.....	5
2. BÖLÜM	7
2.1. Genel Bilgiler.....	7
2.1.1. Ad nedir?	7
2.1.2.Ad Bilim	7
2.1.3. Yer Adları Bilimi (Toponymie)	7
2.2. Bayan Ülgüy Eyaleti Hakkında Bilgi:	8

2.2.1. Bayan Ülgii Adının Kökeni	8
3. BÖLÜM	12
3.1. Dağ ve Tepe Adları:	12
3.1.1.Asgat Tau	12
3.1.2.Asgat Kara Tau	12
3.1.3.Bayan Zürh Uul	12
3.1.4.Bitüü Hanaasın Uul	12
3.1.5.Böhiin Uul	13
3.1.6.Bürgidin Uul	13
3.1.7.Buyant Uul	13
3.1.8.Delüün Uul.....	13
3.1.9. Hoton Hargai Uul.....	13
3.1.10.Kök Serke Jotası (Tau)	14
3.1.11.Kairahtı Tau	14
3.1.12.Mösön Gol	14
3.1.13.Öndür Hairhın Uul	15
3.1.14.Sair Uul.....	15
3.1.15.Tsagaan Hayrhın Uul.....	15
3.1.16.Tsambagarav Uul	15
3.1.17. Tsengel Hayrhın Uul	15
3.1.18.Tavan Belçeerin Uul.....	16
3.1.19. Tavan Bogd Uul	16
3.1.20.Türgen Uul.....	16
3.1.21.Yamaat Uul	16
3.1.22.Yölt Uul	17
3.2. Akarsu Adları:.....	18

3.2.1.Aksu Özeni	18
3.2.2.Baga Huytin Gol	18
3.2.3.Baga Türgen Gol.....	18
3.2.4. Bileu	19
3.2.5.Bileu Arasan Suı	19
3.2.6.Borburgas Gol.....	19
3.2.7.Böhmörön Gol	19
3.2.8.Bulgan Gol.....	19
3.2.9.Buyant Gol.....	20
3.2.10.Delüün Gol.....	20
3.2.11.Hara Oba Suı.....	20
3.2.12.Hatuu Gol.....	20
3.2.13.Hoton Gol	21
3.2.14.Hovd Gol	21
3.2.15. Höşööt.....	21
3.2.16.Hujirtiin Gol.....	21
3.2.17.İh Türgen Gol.....	21
3.2.18.Jılandı	21
3.2.19.Jagıstai	22
3.2.20.Karagandı Özeni	22
3.2.21.Ömen gol	22
3.2.22.Raşaan.....	22
3.2.23.Sagsay Gol.....	22
3.2.24.Sarıbulak	22
3.2.25.Şurıktın Suı	22
3.2.26.Tolbo Gol.....	23

3.2.27. Tsagaan Gol	23
3.2.28. Turgın Özeni	23
3.2.29. Türgen Gol	23
3.2.30. Ulken Turgen Gol	24
3.2.31. Yamaat Gol	24
3.2.32. Yölt Gol	24
3.3. Göl Adları:	25
3.3.1. Açıit Nuur (Ачыт Нуур):	25
3.3.2. Adak Köli	25
3.3.3. Ak Köl	25
3.3.4. Baga Nuur	25
3.3.5. Bayan-Nuur	25
3.3.6. Boz Nuur	26
3.3.7. Dala Köl	26
3.3.8. Dayan Nuur	26
3.3.9. Delüün Nuur	26
3.3.10. Döröö Nuur	27
3.3.11. Hag Nuur	27
3.3.12. Har Nuur	27
3.3.13. Holboo Nuur	27
3.3.14. Holboo Nuur	28
3.3.15. Holboo Nuur	28
3.3.16. Hoton Nuur	28
3.3.17. Hurgan Nuur	28
3.3.18. İh Türgen Nuur	28
3.3.19. Korımdıh Köl	29

3.3.20.Kök Köl	29
3.3.21.Nogoon-Nuur Köli	29
3.3.22.Sarı Köl.....	29
3.3.23.Sırgalı Köl.....	30
3.3.24.Sırgalı Köl.....	30
3.3.25.Tal Nuur.....	30
3.3.26.Tolbo Nuur.....	30
3.3.27.Tsagaan-Gol Nuur	30
3.3.28.Tugal Nuur.....	31
3.3.29.Türgen Nuur.....	31
3.3.30.Ulaan Had	31
3.3.31.Zagıst Nuur	31
3.4. Boğaz ve Geçit Adları:	32
3.4.1.Bulgan Dava	32
3.4.2.Burati Kezeni	32
3.4.3.Gants Modni Dava	32
3.4.4.İh Türgen Dava	32
3.4.5.Tsengel Hayrhın Dava.....	32
3.4.6.Turgen Dava	33
3.4.7.Ulaagçın Daba.....	33
3.4.8.Üşkara Kezeni.....	33
3.5. Yerleşim Birimi Adları:.....	34
3.5.1. Bayan-Ülgiy Eyaletinde İlçe Adları.....	34
3.5.2. Altay İlçesi.....	34
3.5.3. Altansögts ilçesi	34
3.5.4. Bayan-Nuur.....	35

3.5.5. Bulgan ilçesi1.....	35
3.5.6. Bugut ilçesi	35
3.5.7. Buyant İlçesi	35
3.5.8. Delüün ilçesi	35
3.5.9.Nogoon-Nuur	35
3.5.10. Saksay İlçesi.....	35
3.5.11. Tolbo ilçesi	35
3.5.12. Tsengel İlçesi	35
3.5.13. Ulaanhus İlçesi.....	36
4. BÖLÜM	37
4.1. Genel Değerlendirme:	37
4.2. Sonuç:.....	38
KAYNAKLAR	39
ÖZGEÇMİŞ	42

KISALTMALAR

TDK: Türk Dil Kurumu

TS: Tüsindirme Sözdigi

vb. : ve benzeri

vd: ve diğerleri

1. BÖLÜM:

1.1. Giriş

Adbiliminin içerisinde bulunan yer adları bilimi, yer adlarını sesbilgisi, şekilbilgisi, anlam bilgisi, köken bilgisi bakımlarından inceler. Yer adları bilimi, yer adını oluşturan dilbilgisel birimler sözcük olduğuna göre sözcüğün dilbilgisi kuralları açısından incelenmesi asıl amacıdır. Dünyada olduğu gibi Türkiye’de de yer adlarıyla ilgili çok sayıda çalışma yapılmıştır. Cumhuriyet yıllarında başlayan Türkiye’deki çalışmaların ağırlık merkezini daha çok Anadolu’daki yer adlarının Orta ve İç Asya kökenli olup olmadığının incelenmesi oluşturur. Bu tezde Moğolistan’ın Bayan Ülgiy eyaletindeki yer adlarını incelemeyi amaç edinmiştir. Çalışma, dağ adları, ırmak adları, göl adları biçiminde sınıflandırılmıştır.

Toponymie (~ toponymy) denilen yer adları bilimi, yer adlarını ses, yapı, anlam ve köken bakımından açıklamaya çalışır. Yer adları biliminin dağ, tepe gibi adlar üzerinde duran koluna oronymie, ırmak, göl, dere vs. üzerinde duran koluna ise hydronymie adı verilir. Yer adlarıyla ilgili Türkiye’deki ilk çalışmalardan biri F. KÖPRÜLÜ’nün Türkiyat Mecmuası (1, 1928, s. 185–211)’nda çıkan “Oğuz Etnolojisine Dair Tarihî Notlar” başlıklı makalesidir. H. NİHAL ile A. NACI’nin Türkiyat Mecmuası’nda çıkan yazıları “Anadolu’da Türklere Ait Yer Adları” (c. 2, 1926, s. 243–259) adını taşır. MEHMET ŞAKİR’in 1928’de Halk Bilgisi Mecmuası’nda çıkan yazısında Sinop ve çevresindeki köy adları incelenir. F. AKSU’nun *Isparta İli Yer Adları* (Isparta, 1936) adlı çalışması yer adları konusundaki ilk çalışmalardan sayılır. 1945 yılında S. ÜÇER ve M. KOMAN’ın *Konya İli ve Yer Adları Üzerinde Bir Deneme* adlı çalışması yayımlanır. İ. R. İŞİTMAN’ın 1945’te çıkan “Köy Adları Üzerine Bir İrdeleme Terimler” (*TD-B*, Seri: III, Sayı 1–3, Haziran 1945, s. 52–61) makalesi ile A. İNAN’ın “Anadolu’nun Toponomisi ve Türk Boylarının Adları Meselesi” (*TD-B*, Seri: III, Sayı 1–3, Haziran 1945, 62–64) adlı makalesi alanın ilk çalışmalarındandır. 1965 yılına kadar Türkiye’deki yer adlarıyla ilgili çalışmalar hakkındaki ayrıntı için bk. (EREN 1965). Anadolu yer adlarını konu edinen çalışmalardan bazıları ise şunlardır: E. BİLGİÇ “Anadolu’nun İlk Yazılı Kaynaklarındaki Yer Adları ve Yerlerinin Tayini Üzerine İncelemeler” (*Bulleten X/39*, 1946, 381–423), M. ERÖZ “Ege Bölgesinde Yer (Köy ve Şehir) Adları” (*Reşid Rahmeti Arat İçin*, Ankara, 1966, 176–178), Ö. BAŞKAN “Türkiye Köy Adları Üzerine Bir Deneme” (*TDAYB* 1970, 237–251), D. AKSAN “Anadolu’da Yer

Adları Üzerine Yeni Araştırmalar” (TDAYB 1973–1974, 185–193), T. GÜLENSOY *Türkçe Yer Adları Kılavuzu* (Ankara, 1995: TDK), (Aydın, 2012: 16-18).

Türkiye’de yer adları ile ilgili yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak Anadolu coğrafyasını konu edindiği bilinmektedir. Orta ve İç Asya coğrafyasındaki yer adlarını inceleyen çalışmaların da çoğunun Anadolu’daki yer adlarıyla benzerlikleri üzerinde yoğunlaştığı görülmektedir. Bu çalışmalardan bazıları da şu şekilde sıralanabilir: A. ARDEL’in “Orta Asya Coğrafyasına Toplu Bakış I” (*Türk Kültürü Araştırmaları I*, 1964, 111–132), T. BAYKARA’nın “Anadolu Yer Adlarının Orta Asya’daki Benzerleri Üzerine Bir Kaynak” (*Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara, 1984, 265–273), T. GÜLENSOY’un “Türk Dünyasında ve Anadolu’da Ortak Yer Adları” (*Erdem 9/26*, 1996, 693–709), T. GÜLENSOY’un “Orta Asya’daki Türk Yer Adlarının Anadolu’daki İzleri” (*XII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara, 1999, 365–376), ERK YURTSEVER’in *Tamga, Asya’daki Türkçe Coğrafi Adlar Derlemesi* (İstanbul, 1993: Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı) başlıklı kitabı bu yolda yapılan çalışmalardan sayılabilir.

Erhan Aydın, *Eski Türk Yer Adları* adlı kitabında yer adları konusunda yapılmış çalışmaların bazılarını vermiştir, bu çalışmalar aşağıda bulunmaktadır (Aydın 2012: 18):

E. ABDURRAHMANOV: *Toponomika Jane Etimologiya*. Almatı, 1975.

S. ATANIYAZOV: *Kazakhstan Respublikasının Toponimleri*. Almatı, 2001.

Azerbaycan SSR: *İzahlı Coğrafi Adlar Lügeti*. Bakı, 1960.

V. YA. BUTANAYEV: *Toponimiçeskiy Slovar’ Hakassko–Minusinskogo Kraya* (Tolı Hooraydağı Çir–Sug Attarı). Abakan.

A. GURBANEV: *Azerbaycan Dilinin Onomastiyası*. Bakı, 1981.

F. G. HİSAMİTDİNOVA: *Başkırskaya Oykonimiya*, XVI–XIX vv. Ufa, 1991.

H. JANKOWSKI: *A Historical–Etymological Dictionary of pre–Russian Habitation names of the Crimea*. Leiden–Boston, 2006: Brill.

G. JARRING: *Central Asian Turkic Place–names, Lop nor and Tarım Area*. Stockholm, 1997.

Ş. S. KAMOLİDDİN: *Drevnetyurksaya Toponimiya Sredney Azii*. Taşkent, 2006.

S. KARAYEV: *Geografik Nomlar Manâsı*. Taşkent, 1978.

K. KONKOBAYEV: *Toponimiya Yujnoy Kirgizii*. Frunze, 1980.

E. KOYÇUBAYEV: *Kazahstanning Jer-su Attarı Sözdigi*. Alma-Ata, 1985.

M. N. MEL'HEEV: *Toponimika Buryatii*. İstoriya, sistema i proishojdeniye geografiçeskih nazvaniy. Ulan-Ude, 1969.

A. MEMMEDOV: *Coğrafi Adların Sırrı*. Bakı, 1969.

O. T. MOLÇANOVA: *Strukturniye Tipi Tyurkskih Toponimov Gornogo Altaya*. Gorno-Altay, 1982.

N. NEBİYEV: *Coğrafi Adlar*. Bakı, 1982.

1.2. Problem

Yer adları konusu bütün Türk dilli halklar için önemlidir. Çünkü tarih boyunca yer değiştiren Türk dilli halkların gittikleri yerleri anlamının en iyi yollarından birisi onların yer adlarıdır. Bu nedenle de bütün Türk dilli halkların yer adları üzerinde bütüncül ve karşılaştırmalı bir çalışma yapmaya ihtiyaç vardır. Hazırladığımız bu çalışma Moğolistan'ın batı ucunda yer alan ve Türk dilli bir halk olan Kazakların yoğun yaşadığı bir bölge olan Bayan-Ülgiy'deki yer adları hakkında mütevazi bir çalışmadır.

1.3. Araştırmanın Konusu

Bu çalışma Moğolistan'ın batı ucunda bulunan Bayan-Ülgiy şehrinde kullanılan ilçe, kasaba, köy, sokak, meydan, dağ, göl, ırmak gibi yer adlarını incelemiştir. Bu yer adları arayana kolaylık sağlamak amacıyla ilçe, kasaba, dağ, ırmak, göl gibi başlıklar altında verilecektir. Böylece bu bölgede kaç dağ, kaç ırmak veya kaç ilçe olduğu kolayca anlaşılacaktır.

1.4. Araştırmanın Amacı

Dil bir milletin varlığın en önemli unsurudur. Dilin ifade edilebilmesinin en önemli unsurlarından biri de kuşkusuz yazıdır. Ayrıca her nesnenin, her canlının adı vardır, adı olmayan bir şey yoktur. Elbette bu adların da anlamları vardır.

İnsanlar yaşadıkları toplumun yapısı, inançları, coğrafi durumu gibi unsurlarla şekillenir. Bu birikim insanların dokunduğu, gördüğü, duyduğu bir ad koymasında önemli bir rol oynar. İşte tarihe tanıklık etmiş isimler arasında en önemlilerinden biri de yer adlarıdır. Yer adları adbiliminin bir parçasıdır. Bu nedenle yer adlarındaki adlar da

bu çerçevede değerlendirilmelidir. Biz bu çalışmada yer adlarının anlamlarını ve genel özellikleri hakkında bilgi vermeye çalıştık.

1.5. Önemi

Dil geçmişten günümüze insanoğlunun sürekli etkileşim içerisinde olduğu canlı bir varlıktır. “İnsanlar arasında anlaşmayı sağlayan tabii bir vasıta, kendine özgü kanunları olan ve ancak bu kanunlar çerçevesinde gelişen canlı bir varlık, temeli bilinmeyen zamanlarda atılmış bir gizli anlaşmalar sistemi, seslerden örülmüş sosyal bir kurum” şeklinde tanımlamıştır (Ergin, 2004: 3). Dil sayesinde insanlar anlama ve anlamlandırma becerilerini ortaya çıkarmaktadır. Çok eski uygarlıkların yaşayışlarını, örf ve adetlerini, düşünce dünyalarını, coğrafyalarını dil sayesinde öğrenerek bizden sonraki kuşaklara ancak dil vasıtasıyla aktarabiliriz. Tabiatta bilinen her şeyin bir adı vardır. Varlıkları sınıflandırabilmemiz onları daha iyi anlamlandırabilmemiz için adlar vazgeçilmez derecede önemlidir. İnsanoğlunun varlığından günümüze kadarki zaman içerisinde kullandığı isimler de araştırmacılar için önem arz etmektedir.

Bu çalışma Moğolistan’ın batısında bulunan Bayan-Ülgiy eyaletinde kullanılan ilçe, kasaba, köy, sokak, meydan, dağ, göl, ırmak, ova gibi yer adlarını incelemeyi amaç edinmiştir. Bu yer adları arayana kolaylık sağlamak amacıyla ilçe, kasaba, dağ, ırmak, göl gibi başlıklar altında verilecektir. Böylece bu bölgede kaç dağ, kaç ırmak veya kaç ilçe olduğu kolayca anlaşılacaktır.

1.6. YÖNTEM

Araştırmada nitel araştırma yönteminden yararlanılmaktadır. Nitel araştırma, “gözlem, görüşme ve doküman analizi gibi nitel veri toplama yöntemlerinin kullanıldığı, algıların ve olayların doğal ortamda gerçekçi ve bütüncül bir biçimde ortaya konmasına yönelik nitel bir sürecin izlendiği araştırma” türü olarak tanımlanmaktadır (Yıldırım ve Şimşek, 2008). Bu çalışmada nitel araştırma yöntemlerinden “doküman incelemesi” yöntemi kullanılmıştır. Doküman incelemesi, araştırılması hedeflenen olgu veya olgular hakkında bilgi içeren yazılı materyallerin analizini kapsar (Yıldırım ve Şimşek, 2008).

Araştırmada tahlil yöntemi ve araştırma-inceleme modeli kullanılacaktır. Araştırmanın evrenini Bayan Ülgiy’de bulunan yer adları oluşturmaktadır. Araştırmanın örneklemini ise bu yer adlarının sesbilgisi, şekil bilgisi, köken bilgisi, anlam bilgisi

açısından incelenmesi oluşturacaktır. Araştırmanın evreninde yer alan konular için literatür tarama çalışması yapılmış ve kaynaklar belirlenmiştir. Elde edilen verilerle araştırmanın bölümleri tespit edilmiştir. Bölümler tasnif edilirken alt bölümler de ortaya çıkmıştır.

1.7. Sınırlılıklar

Bu tez çalışması, Moğolistan'ın Bayan-Ülgiy Aymak'ındaki yer adlarının dağ-tepe, akarsu, göl, boğaz, geçit, ova, yerleşim birimi adları bakımından incelenmek üzere sınırlandırılmıştır. Moğolistan'ın diğer bölgelerindeki yer adları dahil edilmemiştir. Bazı yer adlarında başka coğrafyalardaki Türk dilli halkların yaşadıkları yerlerdeki yer adlarıyla da karşılaştırılmıştır.

1.8. Sonuç

Araştırmada Moğolistan'ın Bayan-Ülgiy eyaletindeki yer adlarının ne anlama geldiği, nasıl oluştuğu hakkında çeşitli kaynaklardan yararlanarak incelemeler yapılmıştır. Bayan-Ülgiy eyaletinin yer adlarıyla ilgili daha önce herhangi bir çalışma yapılmadığı için bu araştırma bir ilk niteliğindedir. Yer adlarının incelenmesinde adların fonetik ve semantik özellikleri göz önünde tutulmuştur. Bununla birlikte yerleri tanıtıcı nitelikte olan coğrafi, kültürel, ekonomik, beşeri özellikleri de ayrıca belirtilmiştir. Yer adları bilimi alanındaki bu çalışma bütüncül bir yaklaşımla ele alınarak Bayan-Ülgiy eyaleti hakkında bilgilendirici nitelikte olmasına gayret edilmiştir. Ayrıca herhangi bir Türk dili konuşan halkların yaşadıkları yerlerle de karşılaştırılırsa ortaya çok daha güzel bir çalışmanın çıkacağı kesindir ancak yüksek lisans çerçevesinde benim bu çalışmayı hazırlamam çok zor olacağı için belki benim bu çalışmam ileride yapılacak yer adlarıyla ilgili karşılaştırmalı çalışmalara katkı sağlayabilecektir.

1.9. İlgili Yayın ve Araştırmalar

Bayan-Ülgiy yer adları üzerine herhangi bir çalışma yapılmamıştır. Bu çalışmaya bu nedenle ihtiyaç duyulmaktadır.

Türkiye'de yer adları ile ilgili yapılan çalışmaların ağırlıklı olarak Anadolu coğrafyasını konu edinmektedir. Orta ve İç Asya coğrafyasındaki yer adlarını değerlendiren çalışmaların da çoklukla Anadolu'daki yer adlarıyla benzerlikleri üzerinde yoğunlaştığı anlaşılmaktadır. Bu çalışmalardan bazıları da şu şekilde sıralanabilir:

AKSAN, Doğan “Anadolu’da Yer Adları Üzerine Yeni Araştırmalar” (*TDAYB* 1973–1974, 185–193),

AYDIN, Erhan (2012). *Eski Türk Yer Adları*. Konya: Kömen Yayınları.

AYDIN, Erhan (2007). Ötüken Adı ve Yeri Üzerine Düşünceler, Tunca Kortantamer Özel Sayısı–II).

AYDIN, Erhan (2010). *Bulçu* Yer Adı Üzerine Notlar, (Eski Oğuz Türkçesi, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz Adına).

AYDIN, Mustafa (1989). *Batı Türkistan’da Yer Adları*. İstanbul Üniversitesi Sosyal Bilimler Enstitüsü Bölümü Yakınçağı ve Türkiye Cumhuriyeti Tarihi. Yayımlanmış Yüksek Lisans Tezi. İstanbul.

GÜLENSOY, Tuncer (1996) “Türk Dünyasında ve Anadolu’da Ortak Yer Adları” (*Erdem* 9/26, 693–709)

GÜLENSOY, Tuncer (1999) “Orta Asya’daki Türk Yer Adlarının Anadolu’daki İzleri” *XII. Türk Tarih Kongresi Bildirileri*, Ankara.

GÜLENSOY, Tuncer (1995). *Türkçe Yer Adları Kılavuz* Ankara. Türk Dil Kurumu.

KURMANBYULI, Üzben ve RAHMET, Şınai (2007). *Mongoliadaki Kazak Halkı*. Ulaanbaatar: Admon Basbası.

ŞAGDAR, Ş (2002). *Gazarzuy*. Ulaanbaatar.

TAUKEYULI, Sultan (2006). *Ata Tanım*. Ulaanbaatar.

T. Baykara (1984) “Anadolu Yer Adlarının Orta Asya’daki Benzerleri Üzerine Bir Kaynak” (*Türk Yer Adları Sempozyumu Bildirileri*, Ankara.

YURTSEVER, Erk (1993). *Tamga, Asya’daki Türkçe Coğrafi Adlar Derlemesi* İstanbul. Türk Dünyası Araştırmaları Vakfı) başlıklı kitabı bu yolda yapılan çalışmalardan sayılabilir.

Türkiye’deki yer adları ile ilgili çalışmaların bibliyografyasından ayrıntılı bilgi edinmek mümkündür.

2. BÖLÜM

2.1. Genel Bilgiler

2.1.1. Ad nedir?

Canlı, cansız bütün varlıkları ve mefhumları tek tek veya cins cins karşılayan; varlıkların ve mefhumların adları olan kelimelerdir. Kısaca varlıkları bildiren kelimelerdir (Gülensoy, 2000: 385). Doğadaki canlı ve cansız varlıkları, düşünce, duygu, olay ve durumları belirlemeye yarayan, bunları adlandıran öğeler için kullanılmıştır (Aksan, 2003: 85). Hem varlıkları hem de kavramları ifade eden isimler yer ve zamana göre değişim gösterebilir. İsimler buldukları yer ve kültürel yapıyla şekillenir. Gerçekte veya tasavvurda bir varlığa ad olan kelimelere ad (substantif) denir (Banguoğlu, 2007: 319). Adlar cümle içerisinde bir isim ögesi olarak işlev görürler ve çeşitli açılardan sınıflandırılabilirler (Demir- Yılmaz, 2005: 197).

2.1.2. Ad Bilim

Göstergenin gösterilen ya da kavram yanından yola çıkarak anlatımı, gösterilenin bağlandığı göstereni inceleyen bilim dalıdır (Toklu, 2007: 116). Ad bilimi; nesnelere ve kavramların kısacası çevremizde gördüğümüz, algıladığımız her şeyin adıyla ilgilenen bilimin adıdır (Sakaoğlu, 2001: 9).

Ad Biliminin Dalları:

1. Kişi adlarıyla uğraşan dal: anthroponymie-anthroponymy-antroponymie
2. Yer adları ile uğraşan dal: toponymie-toponymy-toponymie
3. Dağ adları ile uğraşan dal: h/oronymie-h/oronymy-oronymie
4. Göl, nehir, ırmak vb. su adları ile uğraşan dal: hydronymie-hidronymy-hydronymie

2.1.3. Yer Adları Bilimi (Toponymie)

Adbilim çalışmaları içinde, bütün dünyada en geniş yeri, yer adları bilimi alır, kanısındayız. Birçok ülkelerin, özellikle bu yoldaki çalışmaların geleneğinin var olduğu kimi Avrupa kimi Asya ülkelerinin kent, kasaba, köy gibi yerleşim merkezlerinin, hatta oralardaki, cadde, sokak ve meydanlarının adları titizlikle incelenmiş, bu adlardaki değişimler ve gelişmeler tarih kaynaklarından izlenerek göz önüne serilmiştir. Yer

adlarının araştırmalarından yalnızca geçmişe ait bilgiler edinilmekle kalmamakta, dil tarihine, yerleşme tarihine, ülkenin etnik yapısına ilişkin, önemli ipuçları da elde edilmektedir (Aksan, 2007: 101).

Yer adları veriliş durumlarına göre birer tarihi kaynaktır. Yani bir yerin tarihini ifade eder. nkn yer adları ya önemli bir şahsın adı, ya o yerin etrafındaki dağ, tepe, gl vs. ile ifade elden bir ad ya da tarihe mal olmuş bir ad veya o yerin tarihinden-tarihi yerleşimlerinden-gelen bir addır (Alagöz, 11: 1984).

Yer adları özel adların bir kolu olarak dilbilim çalışmalarına dahil edilmenin öncesinde sadece tarihe işık tutma veya tarihsel kaynak olarak değerlendirilmekteydi. Ancak daha sonra bunların sadece toplumların tarihine işık tutmadıkları, dil açısından da önemli bir malzeme oldukları anlaşılmıştır. Bu paralel olarak yer adlarını üzerine yapılan çalışmaların; dil, tarihi, kültür, halk bilimi, sosyoloji gibi alanlar için oldukça önemli kaynaklar olduğu gündeme gelmiştir (z, 2007: 22). Yer adları yapı, anlam ve köken bakımından açıklamaya çalışan bilim dalına (toponymie, toponim) yer adları bilimi denmektedir. Türkçe Sözlükte madde başı olarak “toponim” kullanılmıştır. Toponymie alışması yapanlar için toponomist, toponymiste kelimeleri kullanılmaktadır. Yer adları üzerine yapılan çalışmalar son elli yıl içinde artmış ve dil bilimi (linguistique) metotlarının kullanılmasıyla daha da verimli hale gelmiştir. Bu çalışmaların sonucunda, yer adlarının fonetik kurallara uyduğu, bütün yer adlarının bir anlam taşıdığı ve bu adların verilmesinde birtakım kuralların hkim olduğu tespit edilmiştir. Yerleşim yerinin durumu, konumu, vredeki göl, akarsu ya da yapı, orada bulunmuş ünlü bir kimse, vredeki yaygın meslekler gibi unsurlar yer adlarının konulmasında etkili olan eğilimler olarak görülmektedir (Çelebi, 2007: 6-7).

2.2. Bayan lgiy Eyaleti Hakkında Bilgi:

2.2.1. Bayan lgiy Adının Kökeni

Bayan-lgiy eyaletinin anlamı iki farklı kelime bir araya gelerek Bayan-lgiy kelimesi oluşmuştur. Bayan kelimesi köken olarak Eski Türkçeye dayanmaktadır. Баян-bayın>bayan Moğolcada bayan kelimesi zengin, serveti bol anlamına gelmektedir (Ahmet, 2006: 418-500). Moğolcada лгей- lgi>lgiy kelimesi beşik, kundak manasına gelmektedir. İki kelime bir araya gelerek zengin beşik anlamını vermiştir (Ahmet, 2006: 500). Bayan –lgiy Eyaleti (Kazakça: □аян-лгей>Bay-Beşik, Kazakça başkaca adı Bay-lke anlamına gelir).Moğolca: □аян- лгей> Bayan- lgiy zengin

beşik anlamına gelir. Bayan- Ülgıy eyaleti Moğolistan'daki 21 şehir içerisinde en batıda olup 2 yüz ölçümü 45,8 bin km^2 , Deniz seviyesinden 1760m yükseklikte, nüfusu 90,0 binden fazladır. Bunun %88,7 'si Kazak 2000 yılında resmi nüfus sayımına göre. Altai Tavan Bogd, Höh Serhiin Nuruu, Tsambagarav Uul, Böhön Uul dört büyük dağın ortasında Hovd ırmağının, boyunda yerleşmiştir. Altai Tavan Bogd, Bayan-Ülgıy eyaletinin 1996 yılında devletin koruması altına alınan önemli bir dağdır. Altai Tavan Bogd dağının özelliği nadir bulunun şifalı bitkileri, çeşitli hayvan türlerini (ceylan,dağ keçisi,kar kaplanı,ayı,dağ koyunu,vs.) barındırmasıdır. Ulaanhus,Tsengel ve Sagsay ilçelerinin ortasında yer alır. Hoton, Yolt, Çihertei, Arasan, Zagstai, İh türgen vb Burada bulunan küçük dağ ve göllerin kapladığı alan 636,2 bin hektardır. Tsambagarav Uul, zirvesinde yaz kış karı eksik olmayan ve devlet tarafından doğal yaşamının koruma altına alındığı ikinci büyük dağdır. Yerel halk arasında dağa Karlı Tsambagarav denilmektedir. Deniz seviyesinden 4.200 m. yüksekliktedir. Tsambagarav Uul, Hovd eyaletinin Erdenbürgen ilçesi ve Bayan-Ülgıy'in Altantsögts ve Bayannuur ilçelerini ayırmaktadır. Dağın kapladığı alan 110,960 hektardır. Höh Serhiin Nuruu, diğer adıyla Siilhim Jotası Tabiği Keşen Jeri'dir. Bayan-Ülgıy eyaletinin Ulaanhus ve Nogoonnuur ilçelerinin arasındadır. 140,080 hektar alana sahiptir. 2000 yılında koruma altına alınmıştır. Bu dağların koruma altına alınmasının nedeni ender bulunan bitki ve hayvan türlerini barındırıyor olmasıdır. Karacamatı Irmağının kıyısına yakın yerlerde 2.-3.yüzyıl ve 6.-8.yüzyıllara ait olduğu tahmin edilen Kişi Taşları olarak bilinen taşlar bulunmuştur (Kurmanbaiulu-Rahmetuli, 2007: 260). Böhön Uul, Bayan-Ülgıy eyaletine en yakın dağdır. Böhön antilop demektir (Ahmet,2006: 422). Bayan-Ülgıy eyaletinin kurulmasından önce sık ormanlarla kaplı bu dağda antilopların sürüler halinde yaşamasından dolayı bu isim verilmiştir. Zamanla ormanlık alanların tahrip edilmesiyle antilop sürüleri de azalmıştır. Deniz seviyesinden yüksekliği 4029 m.dir. Develiin Aral, Bayan-Ülgıy eyaletinin en büyük adasıdır. Hovd Irmağının baş tarafında bulunan bir ırmak adasıdır. Ada 10,300 hektar alana sahiptir. 2000 yılında koruma altına alınmıştır. *Bulgun*, kahverengi tüylü derisi pahalı bir hayvan türünün adıdır. Kazakçada *bulgın* olarak geçer ve aynı hayvanın adıdır (TS, 2008: 153). Kaplan, ender kuş türleri ve bulgun türünün yaşam alanları olan ada koruma altına alınmıştır. Bu özellikler göz önüne alındığında Bayan-Ülgıy eyaletinin zengin bir tabiat yapısına sahip olduğunu anlayabiliriz. Karasal bir iklime sahip olan Bayan-Ülgıy eyaleti kışları çok soğuk, yazları ise serindir. Halkın geçim kaynağı daha çok hayvancılığa dayanır. Asya'ya özgü

olan iki hörgüçlü develer konar-göçer yaşayan insanlar için büyük öneme sahiptir. Büyükbaş hayvancılık yapılmaktadır. En önemlisi de attır. Herkese çocuk yaştan itibaren ata binmeyi öğretirler. At sütünden yapılan kımız ise geleneksel bir içecektir. Şehirde yaşayan halk yaz aylarında gerçadılarını alarak yaylalara göç ederler. Moğolistan'da yaşayan Kazaklar tarafından eğitilen kartallar sonbaharda avlanma amaçlı eğitilir. Bu Kazaklarda gelenek olarak devam etmektedir. Bürküt Toyu denilen kutlamalarda kartallarla avcılık yapılır. Bayan-Ülgiy eyaleti 1940'ta kurulmuştur. Nüfusun büyük bir kısmını Kazaklar ve Halka Moğollar, kalan kısmını küçük topluluklar halinde Uranhai, Dörvöd, Hoşudlar ve Tuvalar oluşturur. Bu bakımdan nüfusun çoğunluğu Kazakça ve Halka Moğol dilini konuşmaktadır. Bayan-Ülgiy eyaleti 12 ilçeye bölünmüştür. Merkezi Ülgiy eyaletidir. Ulaanbaatar'dan 1.768 km uzaklıktadır. Her ilçe (Mo. sumun) birkaç bag'ın birleşmesiyle oluşur. bag, Moğolistan Halk Cumhuriyetinde en küçük yönetim birimidir. Moğolca'da bag isim görevinde kullanılır. 1. 'takım, grup ekip. 2. maske kurum. 3. zaman olarak civarında' anlamlarına gelir (Ahmet, 2006: 413). Ülgiy eyaleti batıda Rusya ve doğuda Çin sınırlarına yakındır. Bu ülkelerle ticari anlaşmalar yapılmıştır. Çin'in Taikeşken ve Rusya'nın Uulan Baişin geçitleriyle ulaşım sağlanır. Bayan-Ülgiy eyaleti 9 Bag'dan oluşur. Her bir Bag'ın kendi yöneticisi vardır. Bu yöneticiler Bayan-Ülgiy eyaletine bağlıdır. Bayan-Ülgiy şehrinin tam ortasında Töv Talbay meydanı vardır. Meydanda büyük bir kartal heykeli vardır. Bayan – Ülgiy Müzesi 1959 yılında kurulmuştur. Ülkenin tarihi tanıtım müzesi olarak kurulmuştur. Şehrin farklı yerlerinde abide heykelleri bulunmaktadır. Bulunduğu yerin özelliğini yansıtan heykellerdir. Şehirde iki üniversite vardır. Bayan-Ülgiy Dah Bolovsorolın İh Surguuliin Salbar, Hovd Üniversitesi ile ortak kurulmuştur. Erdem Şinjiilgeenii Akademisi vardır. Bayan-Ülgiy Aimgiin Şıgıs Kazakistan ile ortak kurulan üniversitedir.

3. BÖLÜM:

3.1. Dağ ve Tepe Adları:

3.1.1. Asgat Tau (Асгат Тауы): *Asgat (Aczam)* özel bir isimdir uçurum, yüksek yer anlamındadır. Uul (Уул), 1. ‘dağ, yüksek tepe’ 2. ‘çabuk yanan madde’ 3. ‘orijinal, doğal, tabii, normal’ anlamlarındadır. (Ahmet 2006: 552) Asgat Dağın yüksekliği 4,029 m’dir. Bayan- Ülgiy eyaletinin Nogoön-Nuur ilçesinde bulunmaktadır. Mineral zenginliği açısından önemlidir. İncelemeler sonucunda dağda 3,700 ton saf gümüş bulunmuştur; ancak bu gümüşü çıkaracak teknoloji bulunmadığından kaynaktan yararlanılamamaktadır.

3.1.2. Asgat Kara Tau (Асгат Қара Тауы): Asgat (Асгат) kelimesi için bk. *asgat Tau* maddesi. Kara(Хар) isim görevinde kullanır. 1. ‘kara, siyah. 2. kıskançlık. 3. kırıcı’ anlamlarını verir. (Ahmet 2006: 567) Uul (Уул) kelimesi için bk. *Asgat Tau* maddesi. Bayan- Ülgiy eyaletinin, Bulgın ilçesinde bulunmaktadır. Dağ 4 km genişliğinde olup 2,608 m yüksekliğindedir.

3.1.3. Bayan Zürh Uul (Баян Зүрх Уул): Bayan (Баян), Moğolca’da isim görevinde ‘zengin, serveti ve malı çok’ olan demektir. (Ahmet 2006: 418) Günümüzde Kazaklar yaşamaktadır. Kazaklar dağın adını Bayan *Jürek* olarak değiştirmişlerdir. Kazakça jürek, Moğolca zürh, Türkçe’de yürek olarak geçer, aynı anlamı karşılar.(Ahmet 2006: 465) Bayan zürh demek ‘gönlü zengin’ anlamına gelir. Uul (Уул) bakmak için bk. *Asgat Tau* maddesi. Bayan- Ülgiy eyaletinin Tsengel ilçesinde bulunan bir dağdır. Dağın deniz seviyesinden yüksekliği 3000 m.

3.1.4. Bitüü Hanaasın Uul (Битүү Хана-асын Уул): Moğolcada sıfat görevinde kullanılır. 1. ‘kapanmış, kapalı tıkalı, açık yeri olmayan. 2. Sagrig: kapalı halka, çember’ anlamlarına gelir. (Lessing 2003: 172). Orta Moğolcada ‘Bitegüü/Bitüğü’ olarak kullanılmıştır, günümüz Moğolcası’nda *Bitüü* olarak kullanılmaktadır. Bitegüü/Bitüğü >Bitüü. Uul (Уул) kelimesi için bk. *asgat Tau* maddesi. *Hana* Moğolcada isim göreviyle kullanılır, duvar anlamına gelir. Taş duvarı, duvar saati, duvar gazetesi vb. (Ahmet, 2006: 566). Bitüü Hanaasın dağı çok dik bir yamaca sahiptir ve diğer dağlar gibi sıralı değildir. Dik olduğu için duvar dağ, devamının olmadığı için ise bitiş dağı, son dağ olarak düşünülmektedir.

3.1.5. Böhiin Uul (Бөхийн Уул): Moğolca bir kelimedir. İsim görevinde kullanılır. *Böhön* ‘antilop’ demektir (Ahmet,2006: 422). Uul (Уул) kelimesi için bk. *Asgat Tau* maddesi. Böhiin Uul, Bayan-Ülgiy eyaletine en yakın dağdır. Bayan-Ülgiy eyaletinin kurulmasından önce sık ormanlarla kaplı bu dağda antilopların sürüler halinde yaşamasından dolayı bu isim verilmiştir. Zamanla ormanlık alanların tahrip edilmesiyle antilop sürüleri de azalmıştır. Dağın deniz seviyesinden yüksekliği 4029 m.dir.

3.1.6. Bürgidin Uul (Бүргэдийн Уул): Orta Moğolcada Bürged/bürgid olarak kullanmıştır. İsim görevinde kullanılır. *Bürgid*, ‘kartal, yükseklerde uçan kuş’ anlamına gelir. (Lesing, 2003: 239). Bayan – Ülgiy eyaleti ile Kovda eyaleti arasındaki dağdır. Oradaki yerleşik Kazaklar “Bürkit Tau (Бүркіт Тауы)” olarak adlandırmıştır. Bu dağ şekil olarak kartalın iki kanadına benzemektedir. O yüzden Bürgid Tau adı verilmiştir. Uul (Уул) kelimesi için bk. *Asgat Dağı* maddesi. Bürgid Tau Kökserke Dağının sonlarında bulunur. Dağın yüksekliği 3,775 m dir (Tâukeiulı, 2006: 157).

3.1.7. Buyant Uul (Буянт Уул): Moğolcada bir kelimedir. İsim görevinde kullanılır. *Buyant* ‘sevap, güzel iş, harika, hayır, iyilik’ demektir (Ahmet, 2006: 424). Uul (Уул) kelimesi için bk. *Asgat Tau* maddesi. Dağ ismini Buyant ilçesinden almıştır. Türkçe anlamıyla “ İyilik Dağı ” anlamına gelir. Altai ilçesiyle Buyant ilçesinin ortasında bulunan dağdır. Dağın yüksekliği 3,662 m dir.

3.1.8. Delüün Uul (Дэлүүн Уул): *Delüün* ‘dalak’ anlamına gelir. (Ahmet, 2006: 448). Uul (Уул) kelimesi için bk. *Asgat Tau* maddesi. Delüün Dağı Bayan - Ülgiy eyaletinin Delüün ilçesinde bulunan dağdır. Dağın adını ilçeden almıştır. Dağın yüksekliği 2,787 m dir. Uzunluğu 10 km ye kadar uzanır. Bu ilçede tek kazaklar yaşadığı için *Delüün Dağını Kazakça Delüün Tau* (Дэлүн Тауы) olarak da adlandırılmıştır, anlamlarında bir değişikliğe uğramamıştır. Delüün ilçesinde sadece kazaklar yaşadığı için Delüün ismini de Kazakça kullanmışlar. Delüün ilçesinin coğrafi şekli hayvanın karın şekline benzediği için bu adı almıştır. İlçenin adı da dağa verilerek kullanılmaktadır (Kurmanbaiulı-Rahmetulı 2007: 246).

3.1.9. Hoton Hargai Uul (Хотон Харгай Уул): Moğolcada isim görevinde kullanılan ‘Pelikan’ anlamındadır (Lessing 2003: 1500). Orta Moğolcada *hotan/hotun* Kara Uygurlar Kara Hotun diye de adlandırmıştır. Günümüzde Kazaklar hala *hotan* olarak kullanılmaktadırlar. *Hotun* ismi ‘eski bir ırk’ adı olarakta bilinmektedir (Tâukeiulı 2006: 167). Hargai (Харгай) isim görevinde kullanılır. ‘karaçam’ anlamında kullanılır.

(Ahmet, 2006: 567). Uul (Уул) bakmak için bk. *Asgat Tau* maddesi. Bayan- Ülgıy eyaletinin Sengel ilçesinde bulunan dağdır. Dağın yüksekliği 2816m, uzunluğu 7km dir.

3.1.10. Kök Serke Jotası (Tau) (Көк Серке Жотасы(Тауы)): Eski Türkçeden Moğolcaya kadar Kök (Көк) kullanılmaktadır. Moğolcada sıfat göreviyle kullanır. Eski Türkçedeki *kök* kelimesi k-g ünsüz değişikliğine uğrayarak bugünkü Türkiye Türkçesinde *gök* şeklini almıştır (Gabam, 2000: 283). *Kök* ‘yeşil ile menekşe rengi arasında bir renk, bulutsuz gökyüzünün rengi. 2. Sıfat görevinde kullanır. Bu renkte olan mavi boncuk, mavihastalık, mavikantaron, maviküf, mavi yakalılar’ olarak birçok örnek vardır (TDK, 2005: 1354). Serke (Серке), isim görevinde kullanılır. Beş-altı yaş civarında olan, keçinin erkeğine *serke* denir. Küçükbaş hayvandır. (TS, 2008: 727). Tau (Tau) kelimesi için bk. *Asgat Tau* maddesi. ‘‘Kök Serke Jotası (Tau) (Көк Серке Жотасы(Тауы))’’ Bayan- Ülgıy eyaletinin Delüün ilçesinde devlet tarafından koruma altına alınan yerdir. Kök Serke dağının çevresi 660km² yüksekliği 3500-4019m, eni 54km (Tâukeiuli, 2006: 157).

3.1.11. Kairahtı Tau (Қайрақты Тауы): Kairaktı (Қайрақты) Kazakça bir kelimedir bu kelimenin Moğolcadaki karşılığı bilüü kelimesidir. *Bilüü* bıçağı keskin bir hale getirmek için kullanılan bir taş türü, bileği taşıdır, Kairaktı da bu anlamla kullanılmaktadır (TS, 2008: 455) Tau (Tau) kelimesi için bk. *Asgat Tau* maddesi. Kairaktı dağının eteğinde Bilüü arasanı var. Arasan: ‘şifalı su, kaynak suyu, maden suyu’ anlamına gelir. Kairaktı Tau Sengel ilçesinde bulunan dağdır. Sengel ilçesinde yaşayan Tuvalar bu dağın eteğinde bulunan kaynak suya Raşaan adını verirler. Raşaan Moğolca bir kelimedir. Kazakça arasan, Moğolca raşaan olarak kullanılır (Ahmet, 2006: 418).

3.1.12. Mösön Gol (Мөсөн Гол): Mösön (Мөсөн) Moğolcada sıfat görevinde kullanılan *Mösön*, ‘buzlu buzlanmış, buz gibi’ anlamındadır (Lessing, 2003: 860). Tau (Tau) kelimesi için bk. *Asgat Tau* maddesi. Rus bilim adamı Potanin Grigoriy Nikolayeviç (1835-1920) Asya ve Sibiry’a’nın bazı bölgelerini gezerek birçok araştırma yapmıştır (Kurmanbaiuli-Rahmet, 2007: 261). 1863-1899 yılları arasında Tarbagatay, Hyangan, Kıtay, Tibet, Moğolistan, Tuva bölgelerinde araştırmalar yapmıştır. Bes-Bogda dağının sol tarafında bulunan, uzunluğu 516 km olan ırmağı, dört mevsim kar ve

buz kaplı dağdır. Dağın yüksekliği 3400m dir. Araştırmacı Potanin Buzlu ırmak ve buzul dağı adı verilmiştir.

3.1.13. Öndür Hairhin Uul (Өндөр Хайрхан Уул): Öndür Moğolcada sıfat görevinde kullanılır. *Öndür* ‘yüksek, uzun, büyük, yüksek basınç, yüksek yer’ anlamlarında kullanılır (Ahmet, 2006: 501). Hairhin (Хайрхан), isim görevinde kullanılır. Hayrhin ‘yumuşak kayalık ya da arazi’ anlamına gelir (Ahmet, 2006: 430). Türkçeye çevirdiğimizde ‘yüksek kayalık dağı’ anlamını vermektedir. Uul (Уул) kelimesi için bk. *Asgat Tau* maddesi. Bayan- Ülgıy eyaletinin Ulaanhus ilçesinde bulunan dağdır. Dağın yüksekliği 3914 m dir.

3.1.14. Sair Uul (Сайрын Уул): 1. ‘çakıl taşı, 2. sert kaba deri, 3. Çatlak deri’ anlamlarına gelir (Ahmet, 2006: 508). Uul (Уул) kelimesi için bk. *Asgat Tau* maddesi. Bayan- Ülgıy eyaletinin Tolb ilçesinde bulunan dağdır. Dağın yüksekliği 3981m dir.

3.1.15. Tsagaan Hayrhin Uul (Цагаан Хайрхан Уул): Tsagaan (Цагаан): Moğolcada Tsagaan(Цагаан): ‘ak, beyaz, temiz’ demektir. Genel olarak Türkçe’ de ak; saf, temiz anlamlarında da kullanılır. Hayrhin (Хайрхан), isim görevinde kullanılır. Hayrhin ‘yumuşak kayalık ya da arazi’ anlamına gelir (Ahmet, 2006: 430). Uul (Уул) kelimesi için bk. *Asgat Tau* maddesi. Bayan- Ülgıy eyaletinin Sengel ilçesinde bulunan dağdır. Dağın yüksekliği 3628m dir.

3.1.16. Tsambagarav Uul (Цамба-гарав- Уул): Tsamba-garav, Bu dağa ilk kez çıkan kişinin adı Tsamba olduğu için bu isim dağa verilmiştir. Garav-çıkmaq: yüksek tepeye çıkmak tırmanmak, dışarı çıkmak, evden çıkmak anlamına gelmektedir. Bütün olarak Tsamba tırmandı anlamına gelir (Ahmet, 2006: 429). Tsambagarav Uul, zirvesinde yaz kış karı eksik olmayan ve devlet tarafından doğal yaşamının koruma altına alındığı ikinci büyük dağdır. Yerel halk arasında dağa Karlı Tsambagarav denilmektedir. Tsambagarav Uul, Hovd eyaletinin Erdenbürgen ilçesi ve Bayan-Ülgıy’in Altantsögts ve Bayannuur ilçelerini ayırmaktadır. Dağın kapladığı alan 110,960 hektardır. Bu dağ Bayan- Ülgıy eyaletinin Bayan-Nuur ilçesi Altansögs ilçesi ve Hovd’ı eyaletinin Erdenbürgen ilçesinin ortasında yer alır. Deniz seviyesinden 4.200 m. yüksekliktedir, 110,960 hektar dir (Hurmanbaiulu-Rahmet, 2007: 261).

3.1.17. Tsengel Hayrhin Uul (Цэнгэл Хайрхан Уул): Tsengel (Цэнгэл), Moğolcada ‘mutluluk, eğlence, zevk, sefa’ demektir. İsim görevinde kullanılır (Ahmet, 2006: 596). Moğolcada isim görevinde kullanılan *Hayrhin* ‘yumuşak kayalık ya da arazi’ anlamına

gelir (Ahmet, 2006: 430). Uul (Уул) kelimesi için bk. *Asgat Tau* maddesi. Bayan- Ülgii Tsengel Hayırhın Dağı Sengel ve Sagsay ilçelerinin ortasında yer alan dağdır. Dağın yüksekliği 3943m dir.

3.1.18. Tavan Belçeriin Uul (Таван Бэлчирийн Уул): *Tavan* kelimesi için bk. Tavan Bogd Uul maddesi. Moğolcada isim görevinde kullanılan *Belçer* ‘otlak, mera’ anlamına gelir. Hayvan merası, yeşillik alan için kullanılır (Ahmet, 2006: 426). Uul (Уул) kelimesi için bk. *Asgat Tau* maddesi. Bayan- Ülgii eyaletinin Bayan-Nuur, Altansosg ilçelerinin ortasındaki dağdır. Dağın yüksekliği 3657m dir.

3.1.19. Tavan Bogd Uul (Таван Богд Уул): Moğolcada *Tav-an* isim görevinde kullanılır. Bir rakam birimini bildirir, beş sayısıdır.(Ahmet 2006: 523). *Bogd*, ‘ilahi, kutsal, harikulade’ anlamına gelir. İsim görevinde kullanılır (Ahmet, 2006: 419) Uul (Уул) kelimesi için bk. *Asgat Tau* maddesi. Türkçede Beş Kutsal Dağ anlamına gelir. Kazakçada Bes-Bogda (Бес- Боғда) olarak kullanarak oradaki yerleşik Kazaklar Kazakça isimlendirmişlerdir. Anlamında bir değişiklik olmamıştır. Altay dağlarının büyük bir kısmını Bes-bogda dağları oluşturur. Dört mevsim karla kaplı dağdır. Moğolistan’ın en yüksek dağlarının biri olarak bilinen deniz seviyesinden 4653m yüksekliğindedir. Yanı sıra bu dağın bir özelliği, zirvelerinde dört mevsim karla, buzla kaplıdır. Bu bölgede yaşayan canlılar 1996’da koruma altına alınmıştır. Moğolistan Altay dağlarının batı tarafında yer almakta olan Tavan Bogda Dağı, Bayan- Ülgii eyaletinin Sengel ve Ulaanhus ilçelerinin batı tarafına bakar.

3.1.20. Türgen Uul (Түргэн Уул): Türgen (Түргэн) Moğolcada sıfat ve zarf görevinde kullanılır. *Türgen* ‘tez, acele, çabuk, hızlı, süratli’ anlamlarına gelir (Lessing, 2003: 1318). Uul (Уул) kelimesi için bk. *Asgat Tau* maddesi. Bayan- Ülgii eyaletinin Sengel ilçesinde bulunan dağdır. Dağın yüksekliği 3507m dir. Altay dağlarının en yüksek dağlarından biridir. Türgen dağının eteği çok sıkı ormanlar kaplıdır. Yazları yaylaya çıkan halk bu dağın eteğinde konaklar.

3.1.21. Yamaat Uul (Ямаат Уул): Moğolcada isim görevinde kullanılır. ‘keçi, keçi yünü, kaşmir’ anlamına gelir. Yamaat dağının eteği çok sık ormanlarla kaplıdır (Ahmet, 2006: 611). Bu orman dağ keçisinin yaşadığı yerdir. Bundan dolayı dağ dağ keçisinin adını almıştır. Türkçeye çevirdiğimizde ‘keçi dağı’ anlamına gelmektedir. Uul (Уул) kelimesi için bk. *Asgat Tau* maddesi. Bayan- Ülgii eyaletinin Nogoos-Nuur ilçesinde bulunan dağdır. Dağın yüksekliği 3400 m dir.

3.1.22. Yölt Uul (Ёлт Уул): *Yölt* Moğolcada isim görevinde kullanılır.1. ‘büyük dağ, 2. altın kartal, 3. İri, geniş’ anlamlarına gelir (Ahmet, 2006: 451). Uul (Уул) kelimesi için bk. *Asgat Tau* maddesi. Bayan;-Ülgiy eyaletinin Altay ilçesinde bulunan Altay dağlarının batısındadır. Türkçeye çevrildiğinde ‘kartal dağı’ anlamına gelmektedir. Dağa kuş bakışı bakıldığında dağın şekli kanatlarını iki yana açmış kartal görüntüsünü verir. Yölt dağı zirvesinin yüksekliği 3,300 m dir.

3.2. Akarsu Adları:

3.2.1. Aksu Özeni (Ақсу Өзені): *Aksu* Tsengel (ЦЭНГЭЛ) İlçesinde bulunan suyu beyaz renkli ikinci ırmaktır. Eski Türkçeden günümüze kadar *ak* kelimesi bir değişikliğe uğramamıştır. Ak, ‘beyaz’ demektir. Moğolcada Tsagaan (Цагаан) ‘Ak, beyaz, temiz’ demektir (Ahmet, 2006: 592). Genel olarak Türkçede *ak* ‘saf, temiz’ anlamlarında da kullanılır (TS, 2005: 224). Su (Су) kelimesi Türkiye Türkçesi’nde olduğu gibi Kazakçada da aynı anlamı karşılar. ‘*Ak Su (Ақ Су)*’ iki kelime birleşerek beyaz su anlamına gelmektedir. ‘*Özeni (Өзені)*’ Kazakça bir kelimedir. İsim görevinde kullanılır. *Özen* çoğunlukta denize veya göle dökülen, özellikle genişliği ve taşıdığı su niceliği bakımından en büyük akarsu (TS, 2008: 649). *Özen* 1. ‘nehir, ırmak, Çay 2. fitil 3. esas asıl’ anlamlarında kullanılır (Ahmet, 2006: 430). *Irmak* kelimesinin sonuna gelen –i belirtme hal ekidir. Tavan Bogd Uul (Таван Богд Уул): Moğolcada *Tav-an* isim görevinde kullanılır. Bir rakam birimini bildirir, beş sayıdır (Ahmet 2006: 523). *Bogd*, ‘ilahi, kutsal, harikulade’ anlamına gelir. İsim görevinde kullanılır (Ahmet, 2006: 419). *Uul (Уул)*, 1. ‘dağ, yüksek tepe’ 2. ‘çabuk yanan madde’ 3. ‘orijinal, doğal, tabii, normal’ anlamlarındadır (Ahmet, 2006: 552). Türkçede Beş Kutsal Dağ anlamına gelir. Kazakçada *Bes-Bogda (Бес- Боғда)* olarak kullanarak oradaki yerleşik Kazaklar Kazakça isimlendirmişlerdir. Anlamında bir değişiklik olmamıştır. Bu Tavan Bogd Dağının eteğinden başlayıp Hovd ırmağına kadar uzanan ‘*Aksu Özeni (Ақсу Өзені)*’ Tsengel (ЦЭНГЭЛ) İlçesinin yeridir. *Tsengel (ЦЭНГЭЛ)* Moğolcada bir kelimedir. İsim görevinde kullanılır. *Tsengel* ‘mutluluk, eğlence, zevki sefa’ demektir (Ahmet, 2006: 596).

3.2.2. Baga Huytin Gol (Бага Хуйтн Гол): Moğolca *bag-a бага*, sıfat ve zarf görevinde kullanılır. ‘küçük, az, büyüklük ve nicelikte, küçük, minik, biraz, çok değil’ anlamlarında kullanılır (Ahmet, 2006: 413). Huytin Moğolca bir kelimedir. Sıfat görevinde kullanılır. Huytin 1. ‘soğuk. 2. belsoğukluğu’ anlamlarına gelir. Gol kelimesi için bk. *Tsagaan Gol* maddesi. Bayan- Ülgüy eyaletinin Sengel ilçesinde bulunan ırmaktır. Yazları yaylaya çıkan Kazaklar bu ırmağın eteğinde konaklar. İsmi de Kazak şivesinde ‘*Şolak Köiten*’ olarak kullanmışlardır.

3.2.3. Baga Türgen Gol (Бага Түргэн Гол): Moğolca *bag-a бага* sıfat ve zarf görevinde; ‘küçük, az, büyüklük ve nicelikte küçük; minik, biraz, çok değil’ anlamlarında kullanılır (Ahmet, 2006: 413). Türgen (Түргэн) sıfat ve zarf görevinde

kullanır. *Türgen* kelimesi ‘tez, acele, çabuk, hızlı, süratli’ anlamlarına gelir (Lessing, 2003:1318). Gol kelimesi için bk. *Tsagaan Gol* maddesi. Bayan- Ülgiy eyaletinin Sengel ilçesinde bulunan ırmaktır. Ih Türgen Gol, Baga Türgen Gol olarak iki ırmağının sonu gelip Sırgalı gölüne dökülür. Irmağın adını Türgen dağından almıştır.

3.2.4. Bileu (Bilüü ya da Kayraktı) Bugu olarak adlandırılan ilçelerde bulunan kaynak sular şifalı su özelliğini taşırlar. (Tâukeiuli, Sultan; Ata Tanım, Ulaanbaatar,2006,s.146)

3.2.5. Bileu Arasan Su (Билеу Арасан Суы): *Biluu* ‘bişığı keskin bir hale getirmek için kullanılan bir taş türü’ anlamına gelir. *Arasan* (*Арасан*)şifalı su, kaynak suyu, maden suyu anlamındadır. Arasan Kazakçada raşaan Moğolca aynı anlamdadır. Bayan; – Ülgiy Eyaleti’nin Ulaanhus İlçesi’nde bulunan şifalı sudur.

3.2.6. Borburgas Gol (Борбургас Гол): *Bor* Moğolca bir kelimedir. İsim görevinde kullanılır. *Bor* ‘su samuru yavrusu’ anlamına gelir (Lessing, 2003: 193). *Burgas* Moğolca isim görevinde kullanılır. *Burgas* ‘söğüt, sepetçi söğüdü, söğüd dalları, ince dalları, çalı çırpı, fundalık’ anlamlarına gelir (Lessing, 2003: 221). Gol kelimesi için bk. *Tsagaan Gol* maddesi. İki özel isimden oluşan *Borburgas* ırmağı Bayan – Ülgiy eyaletinin Altay ilçesinde bulunan bir ırmaktır. Borburgas Irmağı Dala Gölünden doğup Saksay Irmağı ile birleşir. Irmağın uzunluğu 57 km’dir.

3.2.7. Böhmörön Gol (Бөхмөрөн Гол): Orta Moğolcada Böke olarak kullanılır. Günümüz Moğolcasında *Böh* olarak kullanılmaktadır. Sıfat görevinde kullanılır. *Böh* ‘kuvvetli sağlam, bünyesi kuvvetli, sert, pek, katı, güçlü, dinç, metanetli’ anlamına gelir (Lessing, 2003: 202-203) *Mörön* Moğolca bir kelimedir. İsim görevinde kullanılır. *Mörön* ‘büyük ırmak veya göl. –ü, urushal: ırmak akıntısı’ (Lessing, 2003: 857). İki isim birleşerek akışı güçlü anlamını verir. Irmağın uzunluğu 160km dir. Nogoos-Nuur ilçesi ile Uvs eyaletinin ortasından geçer. Gol kelimesi için bk. *Tsagaan Gol* maddesi.

3.2.8. Bulgan Gol (Булган Гол): Moğolca bir isimdir. İsim görevinde kullanılır. *Bulgun* ‘kahverengi tüylü derisi pahalı bir hayvan’ türünün adıdır. Kazakçada *bulgin* olarak geçer ve aynı hayvanın adıdır (TS, 2008: 153). Gol kelimesi için bk. *Tsagaan Gol* maddesi. Bulgan Irmağı, Bayan – Ülgiy eyaletinin Bulgan ilçesinde bulunan Altay Dağının zirvelerinden başlayıp Hovd eyaletiden geçerek Sincan’ın Ulu Üngür Gölüyle birleşir. Irmağın Moğolistan tarafındaki uzunluğu 250 km dir. Bulgan ilçesi kurulmadan önce bulgan yeri çok sık ormanlarla kaplı olduğu rivayet edilir. Ormanın ortasından Bulgan ırmağının geçtiği ve ırmakta çok sayıda bulgan bulunmasından dolayı ırmağa bu

isim verilmiştir. Bununla birlikte bulgan ilçesi ve dağının adı da bulgan olarak adlandırmıştır.

3.2.9. Buyant Gol (Буянт Гол): Moğolcada bir kelimedir. İsim görevinde kullanılır. *Buyant* ‘sevap, güzel iş, harika, hayır, iyilik’ demektir (Ahmet, 2006: 424). Gol kelimesi için bk. *Tsagaan Gol* maddesi. Bayan – Ülgiy eyaletinin Buyant ilçesinde bulunan bir ırmaktır. Altay dağlarının eteklerinden başlayıp devamı Hovd ırmağına dökülür. Irmağın uzunluğu 218 km dir. Saksay ilçesine paraleldir. Buyant ırmağı Buyant ilçesinin yakınında aktığı için ırmağa Buyant adını verilmiştir.

3.2.10. Delüün Gol (Дэлүүн Гол): *Delüün* Moğolcada isim olarak kullanılan ‘dalak’ anlamında kullanılır (Ahmet, 2006: 448). Gol kelimesi için bk. *Tsagaan Gol* maddesi. Bu ilçede tek kazaklar yaşadığı için *Delüün Gol* Kazakça *Delüün Özeni* (Дэлүүн Өзөні) olarak da adlandırılmıştır, anlamlarında bir değişikliğe uğramamıştır. Delüün ilçesinde sadece kazaklar yaşadığı için Delüün ismini de Kazakça kullanmışlar. Delüün ilçesinin coğrafi şekli hayvanın karın şekline benzediği için bu adı almıştır. İlçenin adı da ırmağa verilerek kullanılmaktadır. (Kurmanbaiulu-Rahmetuli, 2007: 246). Delüün Dağının zirvesinden başlayıp Buyant ırmağı ile birleşir. Irmağın uzunluğu 55 km’dir.

3.2.11. Hara Oba Su (Қара Оба Суы) Kara(Хар) Eski Türkçeden Moğolcaya kadar ‘ak’ kelimesinin kullanımında olduğu gibi ‘kara’ kelimesinde bir değişiklik olmamıştır. Moğolcada isim görevinde kullanılan 1. ‘kara, siyah. 2. kıskançlık. 3. kırıcı’ anlamlarında kullanılır (Ahmet, 2006: 567). Oba kelimesi isim görevinde kullanılır. 1. ‘yığıntı, küme, birikinti, 2. öngörü, sezgi, sağduyu, 3. çok daha iyi, baya iyi’ anlamlarına gelir (TS, 2008: 621). Türkçede ki ‘su’ kelimesi Kazakçada da aynı ‘su’ olarak kullanılmaktadır. İsim görevinde kullanılır. ‘hidrojenle, oksijenden oluşan, oda sıcaklığında sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde’ anlamlarına gelir (TKA, 2005: 1812). Bayan-Ülgiy eyaletinin Sengel ilçesinde bulunan ırmaktır. Altay dağının zirvesinden doğup, Sırgalı gölüyle (Hoton) birleşir. Gölün uzunluğu 40km dir.

3.2.12. Hatuu Gol (Хатуу Гол): Moğolca bir kelimedir. Sıfat görevinde kullanılır. Hatuu ‘sert, katı’ anlamında kullanılır (Ahmet, 2006: 569). Gol kelimesi için bk. *Tsagaan Gol* maddesi. Bayan- Ülgiy eyaletinin Nogoön-Nuur ilçesinde bulunan ırmaktır. Irmağın uzunluğu 50km’dir. Bu ırmağın devamı gelip Bökmörön ırmağı ile birleşir.

3.2.13. Hoton Gol (Хотон Гол): Moğolcada isim görevinde kullanılan ‘Pelikan’ anlamındadır (Lessing 2003: 1500). Orta Moğolcada *hotan/hotun* Kara Uygurlar Kara Hotun diye de adlandırmıştır. Günümüzde Kazaklar hala *hotan* olarak kullanılmaktadırlar. *Hotun* ismi ‘eski bir ırk’ adı olarakta bilinmektedir (Tâukeiuli 2006: 167). Gol kelimesi için bk. *Tsagaan Gol* maddesi. Sırgalı ırmağını Bayan- Ülgiy eyaletinin Ulaanhus ilçesinde bulunan küçük bir ırmaştır. Bu ırmağın Dayan Gölünden doğup, Hovd ırmağı ile birleşir. Irmağın uzunluğu 38km’dir.

3.2.14. Hovd Gol (Ховд Гол): Moğolca bir kelimedir. Sıfat görevinde kullanılır. ‘kutu, uzun ve dar kutusu’ anlamına gelmektedir (Ahmet, 2006: 571): Gol kelimesi için bk. *Tsagaan Gol* maddesi. Moğolistanın Altay dağının zirvesinden doğup, Har Us gölüyle birleşir. Bu ırmağın uzunluğu 593km’dir. Bu ırmağın Aksu, Akgol, Jılandı, Hotan, Sagsay, Turgen, Sogak, Atansgögs, Sengel, Bökmörön, Buyant, Şiber vb on’dan fazla ırmağıyla birleşir.

3.2.15. Höşööt (Хөшөөт): Bayan- Ülgiy eyaletinin Sengel ilçesinde bulunan yerdir Xöşööt’ün değer adı ‘sıntastı’ diye de adlanırlar. Ulken köşööt ve kişi köşet diye iki dağ koluna bölünür. *Höşööt* kişi taşı anlamına gelmektedir. Bu yerde çok sayıda kışta taşları bulunur.

3.2.16. Hujirtiin Gol (Хүжиртийн Гол): *Hujirt* Moğolca bir kelimedir. Sıfat görevinde kullanılır. *Hujirt* ‘tuzlu, sodalı’ anlamına gelir. Bayan- Ülgiy eyaletinin Bulgan ilçesinde bulunan ırmağıdır. Gol kelimesi için bk. *Tsagaan Gol* maddesi. Bu ırmağın Mönh Hayırhan zirvesinden doğar. Irmağın devamı Ulaan Gol Bulgan Irmağı ile birleşir. Irmağın uzunluğu 40km dir.

3.2.17. İh Türgen Gol (Их Түргэн Гол): Moğolcada sıfat göreviyle kullanılan *ih* ‘çok, fazla, büyük’ anlamında kullanılır (Ahmet, 2006: 469). Türgen (Түргэн) sıfat ve zarf görevinde kullanılır. *Türgen* kelimesi ‘tez, acele, çabuk, hızlı, süratli’ anlamlarına gelir (Lessing, 2003:1318). Gol kelimesi için bk. *Tsagaan Gol* maddesi. Bayan- Ülgiy eyaletinin Sengel ilçesinde bulunan ırmağıdır. Bu ırmağın devamı Sırgalı (Hurgan) Gölüyle birleşir. Irmağın uzunluğu 25km dir. Irmağın adını Türgen dağından almıştır.

3.2.18. Jılandı (Жыланды): Kazakça bir kelimedir. İsim görevinde kullanılır. Kazakçada jılan, Türkçede ‘yılan’ demektir. Türkiye Türkçesindeki ‘y’ harfi Kazakçada ‘j’ şeklinde kullanılmaktadır (TS, 2008: 326). Bayan- Ülgiy eyaletinin

Sengel ilçesinde bulunur. Altay dağının eteğinden doğup, Hobda ırmağına dökülür. Irmağın uzunluğu 50 km dir.

3.2.19. Jagıstai (Загастай): Moğolcada Zagıs-tai ‘balık’ demektir. İsim görevinde kullanılır. Orada yaşayan Kazaklar “Jagaştai ”olarak adlandırmıştır. Kazakça ve Moğolcada kelimenin anlamında değişiklik olmamıştır. Bayan-Ülgiy eyaletinin Sengel ilçesinde bulunan küçük bir ırmaştır. Türkçeye çevirdiğimizde ‘balıklı ırmak’ anlamına gelir. Altay dağının zirvesinden başlayıp Sırgalı ırmağıyla birleşir. Irmağın uzunluğu 30 km dir.

3.2.20. Karagandı Özeni (Қарағанды Өзені): Bayan-Ülgiy eyaletinin Sengel ilçesinde bulunan ırmaştır. *Haragandı* bir yere sık toplanıp yetişen bir ağaç çeşidi (TS, 2008: 479) Sengel Hayrhan dağından doğup Hovd ırmağı ile birleşir. Irmağın uzunluğu 55km dir. Özen kelimesi için bk. *Aksu Özeni* maddesi. Sengel ilçesinin yakınında bulunan bir ırmaştır. Yazları bu ırmağın kenarlarında Tuvalar mekân etmektedir. Haragandı kelimesini Kargan olarak kullanmıştır.

3.2.21. Ömen gol (Мөңсөн гол): Bayan- Ülgiy, Bugat İlçesindeki şifali su. Bugat yerel halklar “Höşööt” şifali suyu diye de adlandırır. Bu su bir akarsudur.Sarı Gölden doğup devamı Bugat ırmağına dökülür.

3.2.22. Raşaan (Рашаан)- Arasan (Арасан): Moğolcada raşaan, Kazakçada arasan olup aynı anlamı karşılayan iki kelimedir. İsim görevinde kullanılır. *Raşaan (Рашаан)* ‘şifali su, kaynak suyu, maden suyu’ anlamında kullanılır (Ahmet, 2006: 506). Bayan Ülgiy eyaletinin Tsengel ilçesinde bulunan ırmaştır. Irmağın devamı Sırgalı (hurgan) gölüne dökülür.

3.2.23. Sagsay Gol (Сагсай Гол): *Sagsay* ‘en son, anlamına gelir. Sagsay bir dağı ırmağıdır (Ahmet, 2006: 507). Gol kelimesi için bk. *Tsagaan Gol* maddesi. Bu ırmak Altay dağının zirvesinden doğup, Bayan- Ülgiy eyaletinin Altay, Buyant, Sagsay ilçelerinden geçip Hovd ırmağına dökülür. Irmağın uzunluğu 130km dir.

3.2.24. Sarıbulak (Сарыбұлақ): Bayan-Ölgyi eyaletinin Sengel ilçesinde bulunanırmaktiri, yerleşik halklar buna “sarı bulak” derler Sarıbulak dağından doğup, pınarın devamı sırgalı (Hurgan) gölüne birleşir. Bu pınarın suyu oldukça boldur.

3.2.25. Şurıktın Suı (Шұрықтың Суы): Kazakça bir kelimedir. Sıfat görevinde kullanılır. ‘yer altı kaynar suyu, su kaynağı’ anlamlarına gelir (TS, 2008: 927).

Türkçede ki ‘su’ kelimesi Kazakçada da aynı ‘su’ olarak kullanılmaktadır. İsim görevinde kullanılır. ‘hidrojenle, oksijenden oluşan, oda sıcaklığında sıvı durumunda bulunan, renksiz, kokusuz, tatsız madde’ anlamlarına gelir (TKA, 2005: 1812). Bayan-Ülgiy eyaletinin doğusunda bulunan bir ırmaktır. Irmağın devamı Hovd ırmağı ile birleşir. Irmağın uzunluğu 37km’dir.

3.2.26. Tolbo Gol (Толбо Гол): Moğolcada Tolbo isim görevinde ‘leke, iz’ anlamında kullanılır (Lessing 2003: 531). Tolbo bölgesinde 1921 yılında Moğolların bir kabilesi ile Sincan Bölgesinden göç eden Kazaklar arasında bir savaş çıkmıştır. Bu savaş sonrasında bölge tahribe uğramış, tümsek ve çukurlar oluşmuştur. Bu tümsek ve çukurlar lekelere benzetildiği için bu bölgeye Tolbo adı verilmiştir (Kurmanbaiulı-Rahmetulı, 2007: 250). Gol kelimesi için bk. *Tsagaan Gol* maddesi. Altay dağı eteğinin devamı Haş dağıyla birleşir ve Tolbo ırmağı ile bu dağların eteğinde yer alır. Irmağın uzunluğu 50km dir.

3.2.27. Tsagaan Gol (Цагаан-Гол): (Akgol) Tsagaan (Цагаан) Moğolca bir kelimedir. İsim görevinde kullanılır. *Tsagaan* ‘Ak, beyaz, temiz’ demektir (Ahmet, 2006: 592). Eski Türkçe’ den günümüze kadar *ak* kelimesi bir değişikliğe uğramamıştır. *Ak*, ‘beyaz’ demektir. Moğolcada Tsagan olarak kullanırken. “*Tsagaan Gol* (Цагаан-Гол)” un kenarında göçebe hayat sürdüren Kazaklarla Tuvalar *Ak Gol* (Ақ-Гол) olarak kullanmaktadırlar. *Gol* (Гол) 1. ‘nehir, ırmak, çay’ 2. ‘fitil’ 3.’esas asıl’ anlamlarında kullanılır (Ahmet, 2006: 430). Bu ırmak Bayan- Ülgiy eyaletinin Sengel ilçesinde bulunan ırmaktır. Altay zirvesinden doğup bu ırmağın devamı Hovd ırmağıyla birleşir. Irmağın uzunluğu 115km dir. Bu ırmağın en önemli özelliği suyun beyaz renkli olmasıdır.

3.2.28. Turgın Özeni (Тұрғын Өзені): Turgın Kazakçada ‘bir yerde yaşayan halk, yerli halk’ demektir (TS, 2008: 825). Kazakçada isim görevinde kullanılır. Özen kelimesi için bk. *Aksu Özeni* maddesi. Sagsay yerinden geçerek Hovd ırmağı ile birleşir. Küçük bir ırmaktır. Buyant ırmağının devamıdır

3.2.29. Türgen Gol (Түргэн Гол): Moğolcada sıfat ve zarf görevinde kullanılır. *Türgen* ‘tez, acele, çabuk, hızlı, süratli’ anlamlarına gelir (Lessing, 2003: 1318). Gol kelimesi için bk. *Tsagaan Gol* maddesi. Bayan- Ülgiy eyaletinin Bulgan ilçesinin Taban Humuh (Beş tırnak) zirvesinden doğup Bulgan ırmağı ile birleşir. Irmağın uzunluğu 65km dir.

3.2.30. Ulken Turgen Gol (Их Түргэн Гол): Moğolcada sıfat göreviyle kullanılan *ih* ‘çok, fazla, büyük’ anlamında kullanılır. Türgen (Түргэн) sıfat ve zarf görevinde kullanılır. *Türgen* kelimesi ‘tez, acele, çabuk, hızlı, süratli’ anlamlarına gelir (Lessing 2003:1318). Gol kelimesi için bk. *Tsagaan Gol* maddesi. Bayan- Ülgiy eyaletinin Sengel ilçesine bağlıdır. Altay dağının zirvesinden doğup Sırgalı (Huragn) ırmağı ile birleşir. Irmağın uzunluğu 35km, Irmağın bir kolunu “Baga Turgen Gol” diye adlandırılır.

3.2.31. Yamaat Gol (Ямаат Гол): Moğolcada isim görevinde kullanılır. *Yamaat* ‘keçi, keçi yünü, kaşmir’ anlamına gelir. Yamaat dağının eteği çok sık ormanlarla kaplıdır (Ahmet, 2006: 611). Bu ormanda dağ keçisi çok fazla bulunan bir hayvandır. Koruma altına alınmıştır. Derisi pahalı bir hayvandır. Irmağa bu hayvanın adı verilmiştir. Bayan- Ülgiy eyaletinin Altay ilçesinde bulunan ırmaktır.

3.2.32. Yölt Gol (Ёлт Гол): *Yölt* Moğolca isim görevinde kullanılır. 1. ‘büyük dağ, 2. altın kartal, 3. İri, geniş, kumay kuşu’ anlamlarına gelir (Ahmet, 2006: 451). Bayan- Ülgiy eyaletinin Bulgan ilçesindeki Bural Hayrhan dağından başlayıp Ulaan Gol ırmağıyla birleşen küçük bir ırmaktır. Irmağın uzunluğu 45 km. Gol kelimesi için bk. *Tsagaan Gol* maddesi. Yölt kelimesini, yerli halk “Joltı” şeklinde kullanır.

3.3. Göl Adları:

3.3.1. Açıt Nuur (Ачыт Нуур): Moğolca bir kelimedir. Sıfat görevinde kullanılır. *Açıt* ‘yardım sever, iyi, yararlı; nazik, borçluluk duyulan, minnet duygusunu hak eden’ anlamlarında kullanılır. Açıt, açitu / açıtay şeklinde de orta Moğolcada kullanılır. Anlam değişikliğine uğramamıştır (Lessing, 2003: 13). Nuur kelimesi orta Moğolca *nagur* kelimesinden *nuur* biçimini almıştır. *Nuur* ‘göl, gölet, havuz, kuru göl yatağı’ anlamındadır (Lessing, 2003: 871). Bayan- Ülgii ve Uvs eyaletleri arasında bulunan göldür. Gölün derinliği 1,435 m olup çevresi 296,8000 km^2 , uzunluğu 24 km, genişliği 18 km’dir. Kasım ayı ile Mayıs ayı arasında göl donmaktadır. Gölün suyu Temmuz ayında 21°C yahut 22°C sıcaklığa sahiptir. Tsagaan Hatuu, Bökmörön nehirleri Açıt Nuur’a dökülür.

3.3.2. Adak Köli (Адақ Көлі): Bu kelime belki Eski Türkçeden Türkiye Türkçesine, adak > azak > ayak ünsüz değişikliğine uğrayarak gelmiş olabilir. Ancak bu kelime ada-fiilinden adak biçiminde de yapılmış olabilir. Eski Türkçedeki *köl* kelimesi k-g ünsüz değişikliğine uğrayarak bugünkü Türkiye Türkçesinde *göl* şeklini almıştır. Köl kelimesi Kazakçada aynen korunmuştur. Gölün deniz seviyesinden yüksekliği 2.090 metre, genişliği ise 0,8 km^2 dir (Tâukeiuli, 2006: 143).

3.3.3. Ak Köl (Ақкөл): Eski Türkçeden günümüze kadar *ak* kelimesi bir değişikliğe uğramamıştır. Ak, ‘beyaz’ demektir. Moğolcada(Цагаан) Tsagaan: ‘Ak, beyaz, temiz’ demektir (Ahmet 2006: 592). Genel olarak Türkçede *ak* ‘saf, temiz’ anlamlarında da kullanılır (TS, 2005: 224). Bazı görüşlere göre Köl< kö-fiil kökü ; -l fiilden isim yapma ekini almıştır: köl>göl Bu gölün özelliği suyunun beyaz renkte olmasıdır. Bu yüzden göle “*Akköl- Ақкөл*” denilmiştir. Bayan – Ülgii eyaletinin Nogoон Huur (Ногоон-нуур) ve Tsagaan Nuur (Цагаан Нуур) ilçesinin ortasında bulunmaktadır.

3.3.4. Baga Nuur (Бага Нуур): Moğolca *bag-a бага* sıfat ve zarf görevinde; ‘küçük, az, büyüklük ve nicelikte küçük; minik, biraz, çok değil’ anlamlarında kullanılır (Ahmet, 2006: 413). *Nuur* kelimesi için bk. *Açıt Nuur* maddesi. Bayan- Ülgii Eyaleti’nin Sagsay ilçesinde bulunan göldür. Gölün derinliği 2,580 m, genişliği 0,4 km^2 dir.

3.3.5. Bayan-Nuur (Баян-Нуур): Moğolcada isim görevinde ‘zengin, serveti ve malı çok olan’ anlamlarında kullanılır. (Ahmet 2006: 418). Nuur (Нуур), isim görevinde;

göl, gölet, havuz, kuru göl yatağı anlamındadır. Bayan- Ülgiy eyaletinin Bulgan ilçesinde ve Bayan-Nuur ilçesinde iki göl bulunmaktadır. Bulgan ilçesindeki göl 2,942 m. derinliğinde ve genişliği 4,7 km^2 dir. Bayan-Nuur ilçesinde bulunan bu gölün uzunluğu 1,577 m, genişliği ise 7,6 km^2 dir. Bayan- Nuur ilçesi – Bayan- Ülgiy’de 1961 yılında kurulmuş bir ilçedir. Yüzölçümü 2,4 bin km^2 , nüfusu 5,2 bindir.

3.3.6. Boz Nuur (Боз Нуур): 1. ‘beyaz, açık kurşuni, kır; ak boz: açık kurşuni; kara boz: mat kurşuni; boz at: kır at; boz ala; boz bala: genç çocuk; boz baldar: taze gençlik; boz ton 1) kurşuni kürk; 2)mec. Çok giyilmiş, eskitilmiş kürk; boz kıroo=bozkıroo; 2. havadaki karanlık (gayet sıcak günde); 3. el değmemiş toprak, bakir toprak 4. (ebediyen) kaçmak; arkasına bakmadan koşmak; kaçkan-bozgondor: kaçkınlar, kaçaklar 5. nefret etmek’ anlamlarında Kırgızcada kullanılır. Kazakçada ve diğer Türk şivelerinde de aynı anlamda kullanılan ortak bir kelimedir. *Boz köl*, gölün kurşuni renkte olduğunu belirtir. Göle renginden dolayı boz denilmiştir. Nuur kelimesi için bk. *Açit Nuur* maddesi. Bayan-Ülgiy eyaletinin Altay ilçesinde bulunan bir göldür. Gölün derinliği 2,420 m, çevresi 0,5 km^2 dir (Tâukeiulı, 2006: 151).

3.3.7. Dala Köl (Дала Көл): Moğolcada isim görevinde kullanılan ‘geniş alan, arazi, bozkır’ anlamlarına gelmekte ve ıssız bir bozkırın ortasında yer alan gölün adı olarak kullanılmaktadır (TS, 2008: 185). Köl kelimesi için bk. *Ah köl* maddesi. Dala Gölü Bayan – Ülgiy eyaletinin Delüün, Tulba, Altay ilçelerinin arasındaki göldür. Gölün derinliği 2,577 m, çevresi 31,9 km^2 dir (Tâukeiulı, 2006: 153). Rivayete göre bu yer adı için daha önce Dala Gölü adı kullanılırken daha sonra Dalai (Далай) Gölü adını aldığı söylenmektedir. *Dalai* kelime anlamı olarak ‘okyanus, büyük deniz, yüce, ulu’ anlamlarına gelmektedir (Ahmet, 2006: 437).

3.3.8. Dayan Nuur (Даян Нуур): Moğolcada sıfat göreviyle ‘bütün, tüm, hepsi’ anlamlarında kullanılmaktadır (Ahmet, 2006: 440). Nuur kelimesi için bk. *Açit Nuur* maddesi. Gölün adını Dayan Dağından almıştır. Dayan Gölü Altay ilçesinde yer alan bir göldür.

3.3.9. Delüün Nuur (Дэлүүн Нуур): Moğolcada isim olarak kullanılan ‘dalak’ anlamında kullanılır (Ahmet, 2006: 448). Gölün adını Delüün ilçesinden almıştır. Delüün ilçesinin coğrafi şekli hayvanın karın şekline benzediği için bu adı almıştır.

Delüün gölü ise dalağın şekline benzemiştir. O yüzden Delüün adını vermiştir (Kurmanbaiulu-Rahmetuli, 2007: 246).

3.3.10. Döröö Nuur (Дөрөө Нуур): Moğolcada isim göreviyle kullanılan 1.'pedal, 2. eyerin ayaklığı, üzengi' anlamlarında kullanır (Ahmet, 2006: 443). Gölün şekli eyerin ayaklığına benzemiştir, Kazaklar 'Üzengi Göl' olarak da adlandırmıştır. Nuur kelimesi için bk. *Açit Nuur* maddesi. Delüün ilçesinde bulunan bir göldür (Tâukeiuli, 2006: 141).

3.3.11. Hag Nuur (Хар Нуур): Hag (Хар) Moğolcada isim görevinde kullanır. *Hag* 1.'toz, kir, vücuda yapışmış toz; 2.derece, ölçü, ölçek, terazi; 3. yara kabuğu, kepek, konak; 4. is, kurum; 5. tuzlu çamur, bataklık; 6. ağaçtaki yosun ya da liken hastalığı, mantar; 7. hayvan etenesi, plasena, son' olarak birçok anlamlarını karşılar (Lessing, 2003: 1394-1395). Nuur kelimesi için bh. *açit nuur* maddesi. Bayan- Ülgüy eyaletinin Sengel ilçesinin bir gölüdür. Gölün derinliği 2200m, çevresi 0,4 km^2 dir. *Hag Nuur* gölü Sagsay ilçesi ve Tulba ilçesinde de bulunmaktadır. Sagsay ilçesindeki gölün 2439m derinlikte, çevresi 0,4 km^2 dir. Tulba ilçesi yerindeki gölün derinliği 2340m, çevresi 0,7 km^2 dir. *Hah köl* Delüün ilçesinin bir gölüdür. Gölün derinliği 2322m, çevresi 5,4 km^2 dir. Delüün ilçesinde sadece kazaklar yaşadığından Moğolca ismi Kazak şivesinde kullanılmıştır.

3.3.12. Har Nuur (Хар Нуур): Eski Türkçeden Moğolcaya kadar 'ak' kelimesinin kullanımında olduğu gibi 'kara' kelimesinde bir değişiklik olmamıştır. Moğolcada isim görevinde kullanılan 1. 'kara, siyah. 2. kıskançlık. 3. kırıcı' anlamlarında kullanılır (Ahmet, 2006: 567). Nuur kelimesi için bh. *açit nuur* maddesi. Bayan- Ülgüy eyaletinin Sengel ilçesinde bulunan göldür. Gölün derinliği 2614m, çevresi 2,8 km^2 dir. Bu gölü orada yaşayan yerleşik Kazaklar Kara Göl (Қара Көл) diye adlandırmışlardır. Kelimede anlam değişikliğine uğramamıştır. Hara Göl Moğolistan'ın en derin gölüdür. Bu gölün suyunu insanların kullanması yasaktır, dört mevsim suyu donmamaktadır (Tâukeiuli 2006: 183).

3.3.13. Holboo Nuur (Холбоо Нуур): İsim ve sıfat görevinde kullanır. *Holboo* 1.'bağ, ilişki, ilgi, temas, kontak, bağlantı, birlik, bütünlük; 2. fedarasyon, birliktelik; 3. şiir, birleşik söz be ifade, deyim; 4. eş, çift' anlamlarına gelir (Lessing, 2003: 1477). Nuur kelimesi için bk. *açit nuur* maddesi. Bayan- Ülgüy eyaletinin Sagsay ilçesinde bulunan Asgat dağının eteğindeki göldür. Gölün derinliği 3024m'dir.

3.3.14. Holboo Nuur (Холбоо Нуур): Holboo kelimesi için bk. *Holboo Huur* maddesi. Bayan- Ülgiy eyaletinin Sengel ilçesinde bulunan Kişi Hatuum başlangıcındaki göldür. Nuur kelimesi için bk. *açit nuur* maddesi. Gölün derinliği 2553m dir.

3.3.15. Holboo Nuur (Холбоо Нуур): Holboo kelimesi için bk. *Holboo Nuur* maddesi. Bayan- Ülgiy eyaletinin Tsagaan- Nuur ilçesinde bulunan göldür. Tsagaan- Nuur ilçesinde yaşayan Kazaklar ilçeyi “Akköl” diye adlandırmışlardır. Nuur kelimesi için bk. *açit nuur* maddesi. Gölün derinliği 2500m dir (Tâukeiulı, 2006: 148).

3.3.16. Hoton Nuur (Хотон Нуур): **Hoton** (Хотон) Moğolcada isim görevinde kullanılan ‘Pelikan’ anlamındadır (Lessing, 2003: 1500). Orta Moğolcada *hotan/hotun* Kara Uygurlar Kara Hotun diye de adlandırmıştır. Günümüzde Kazaklar hala *hotan* olarak kullanılmaktadırlar (Tâukeiulı, 2006: 167). Sırgalı ırmağını Bayan- Ülgiy eyaletinin Sengel ilçesinde bulunur. Gölün çevresi 50,1 km^2 , uzunluğu 21,5km, eni 4km, ortalama ölçümen 26,6m, en derin yeri 58m dir. Bu göle Ak su, Kara su, Arasan, Korımdık suyu, Tastı, Zagastı (Jagaştay), Uzun köiten ırmağı ve birkaç pınar birleşir. Nuur kelimesi için bk. *açit nuur* maddesi. Hoton Nuur Gölü Bayan- Ülgiy eyaletinin en büyük göllerinin biri olarak bilinir. *Hotun* ismi ‘eski bir ırk’ adı olarakta bilinmektedir.

3.3.17. Hurgan Nuur (Хурган Нуур): Moğolcada isim görevinde kullanılan *Hurgan* ‘kuzu’ anlamındadır (Lessing, 2003: 1522). Bu gölün adını almasıyla ilgili bir rivayet vardır. Rivayete göre dolu yağmaya başlayınca ürken kuzular gölün kenarına kaçarlar ve göle düşerek ölürlür. Gölde bu olaydan sonra bu ismi almıştır. Nuur kelimesi için bk. *Açit Nuur* maddesi. Bayan- Ülgiy eyaletinin Sengel ilçesinde bulunan göldür. Altay dağı zirvesinden doğarak gölün devamı “Büyük Dürgün, Küçük Dürgün” (Turgun), Sumdayırık ırmağıyla birleşir. Gölün derinliği 2071m, çevresi 71 km^2 , uzunluğu 23km, eni 6km dir.

3.3.18. İh Türgen Nuur (Их Түргэн Уул): Moğolcada sıfat göreviyle kullanılan *ih* ‘çok, fazla, büyük’ anlamında kullanılır. Türgen (Түргэн) sıfat ve zarf görevinde kullanır. *Türgen* kelimesi ‘tez, acele, çabuk, hızlı, süratli’ anlamlarına gelir (Lessing, 2003: 1318). Nuur kelimesi için bk. *Açit Nuur* maddesi. Bayan- Ülgiy eyaletinin Sengel ilçesinde bulunan göldür. Gölün derinliği 2850m, çevresi 0,5 km^2 dir. Gölün adını Türgen dağından almıştır.

3.3.19. Korımdıh Köli (Қорымдық) Kazakçada sıfat olarak kullanılan Korım-dıh ‘taşın, toprağın yığıldığı, eski mezarların olduğu yer’ anlamında kullanılır. Köl kelimesi için bk. *Ah köl* maddesi. Korımdıh Gölü hem Sengel ilçesinde hem de Tolbo ilçesinde vardır. Bayan- Ülgıy eyaletinin Tolbo ilçesinde bulunan gölün derinliği 2770m, çevresi 2,7 km^2 dir. 1938 yılında Hovd eyaletinin ilçesi olmuş, 1940 yılında Bayan- Ülgıy eyaletine bağlanmıştır. Yüz ölçümü 3,2 bin km^2 dir. Nüfusu 4,1 bin, hayvan sayısı 92,0 bin dir.

3.3.20. Kök Köl (Көк Көл): (mavi) Eski Türkçeden Moğolcaya kadar uzanan Kök kelimesi isim ve sıfat görevlerinde kullanılır. 1. ‘Yeşil ile menekşe rengi arasında bir renk, bulutsuz gökyüzünün rengi. 2. Bu renkte olan anlamında mavi boncuk, mavihastalık, mavikantaron, maviküf, mavi yakalılar’ olarak birçok örnek vardır (TDK, 2005: 1354). *Kök* kelimesi orta Moğolcada kullanılır. Anlam değişikliğine uğramamıştır. Göle mavi isminin verilme sebebi de gölün suyunun mavi renkte olmasındandır. Köl kelimesi için bk. *Ak köl* maddesi.

3.3.21. Nogoön-Nuur Köli (Ногоон-Нуур Көл): Moğolcada isim görevinde kullanılan Nogoön (Ногоон) ‘yeşil’ anlamında kullanılır (Ahmet 2006: 487). Nuur kelimesi için bk. *açit nuur* maddesi. Nogoön-Nuur (Ногоон-Нуур) iki kelime bir araya gelerek ‘yeşil göl’ anlamına gelir. Köl kelimesi için bk. *Ah köl* maddesi. Bayan- Ülgıy eyaletinin Delüün ilçesinde bulunan göldür. Gölün derinliği 2719m, çevresi 0,8 km^2 dir. Bayan- Ülgıy eyaletinde aynı Nogoön-Nuur Gölünden iki göl vardır. Nogoön-Nuur Gölü Sagsai ilçesinde bulunan küçük bir göldür. Gölün derinliği 2852m, çevresi 0,4 km^2 dir.

3.3.22. Sarı Köl (Сары Көл): 1. ‘Yeşil ile turuncu arasında bir renk, limon kabuğu rengi. Bu anlamdaki renk Moğolcada isim göreviyle kullanılır. 2. Renk bir şeyi nitelediğinde, bu renkte olan şey sıfat görevinde kullanılır. 3. Soluk solgun. Sarı çizmeli Mehmet A-ğa kim olduğu, nerede oturduğu bilinmeyen kimse, sarıağı, sarıağız, sarıasma, sarıbalık, sarı benek, sarı bez, sarıçalı, sarı çıyan, sarıçiçek, sarıçiğdem, sarıerik, sarı ırk, sarıkanat, sarı kart, sarı kız, sarı lira, sarıpatya, sarısabır, sarısalıkım, sarı yağ, sarıyonca, sarızambak, açık sarı, kirli sarı, kara sarı, koyu sarı, altın sarısı, Hint sarısı, limon sarısı, saman sarısı, yumurta sarısı’ anlamlarında kullanılır (TDK 2005: 1703). Köl kelimesi için bk. *Ak köl* maddesi. Sarı Göl Bayan- Ülgıy eyaletinin Altansögs ilçesinde Hovd ırmağı yakınında bulunan göldür. Gölün derinliği 1656m, çevresi 0,5 km^2 dir.

3.3.23. Sırgalı K l (Сырғалы К л): Bayan-  lgiy eyaletinde bulunan Sarı gölün büyük bir kısmı Bugat ilçesinde bulunmakta, fakat bir kısmında  mengol ilçesinde yer aldığı bilinmektedir. Bu gölün yüksekliği 1963m, çevresi 2,1 km^2 dir. Sarı k l;-Bayan-  lgiy eyaletinin Ulaanhus ilçesinde bulunan göldür. Sarı gölün derinliği 1850m, çevresi 0,4 km^2 dir (Tâukeiulı, 2006:208).

3.3.24. Sırgalı K l (Сырғалы К л): Sırğa (Сырға-лы) Kazakçada isim görevinde kullanılan Sırgalı 1. ‘Kulak memelerine takılan s s eŐyası’ 2. ‘bazı hayvanların boyunlarının iki yanından sarkan deri uzantıları, horozun küpeleri, keçinin küpeleri, küpe çiçeği, salkım küpe, ağaç küpesi, hasekik pesi’ anlamlarında kullanılır (TDK, 2005: 1284). K l kelimesi için bk. *Ak k l* maddesi. Sırgalı Gölü Sengel ilçesinin g l d r. Bu gölün Sırgalı adını almasıyla ilgili bir rivayet vardır. Bu rivayete göre niŐanlı bir bayan gölün kenarında k pesini kaybeder. Kazaklarda niŐan belirtisi olarak küpe takılmaktadır. Bundan dolayı kadının k pesini gölde ararlar fakat bulamazlar. Sırgalı g l  adını bu olaydan sonra almıştır. Gölün özelliği olarak 52 çeşit balığın olduğu bilinir (Tâukeiulı, 2006: 208).

3.3.25. Tal Nuur (Тал Нуур): Moğolcada isim ve sıfat görevinde kullanılır. *Tal* ‘düzlük arazi, bozkır, yaban’ anlamlarında kullanılır (Lessing, 2003: 1191). Belki de eski Türkçe bir kelime olabilir. Bazı görüşlere göre *tal* kelimesi Türkçede sırt ve dal anlamında kullanılır. Kırğızcada ve Kazakçada *tal* kelimesini dal gibi kız diye benzetme yaparlar. Nuur kelimesi için bk. *a it nuur* maddesi.

3.3.26. Tolbo Nuur (Толбо нуур): Moğolcada *Tolbo* isim görevinde ‘leke, iz’ anlamında kullanılır (Lessing, 2003: 531). Tolbo bölgesinde 1921 yılında Moğolların bir kabilesi ile Sincan Bölgesinden göç eden Kazaklar arasında bir savaş çıkmıştır. Bu savaş sonrasında bölge tahribe uğramış, tümsek ve çukurlar oluşmuştur. Bu tümsek ve çukurlar lekelerle benzetildiği için bu bölgeye Tolbo adı verilmiştir. Bu gölün etrafında çok Bu g le Tulba ve Buratı ırmakları dökülür. Suyu oldu a boldur.sayıda taş mezar vardır (Kurmanbaiulı-Rahmetulı, 2007: 250). Nuur kelimesi için bh. *a it nuur* maddesi. Bayan-  lgiy eyaletinin Tulba ilçesinde bulunan g l d r. Gölün  evresi 84 km^2 , derinliği ise 2079m.

3.3.27. Tsagaan-Gol Nuur (Цагаан-Гол Нуур): Eski Türkçe’ den günümüze kadar *ak* kelimesi bir değişikliğe uğramamıştır. *Ak*, ‘beyaz’ demektir. Moğolcada Tsagaan(Цагаан): ‘ak, beyaz, temiz’ demektir. Genel olarak Türkçe’ de ak; saf, temiz

anlamlarında da kullanılır. *Gol (Гол)* 1. 'nehir, ırmak, çay' 2. 'fitil' 3.'esas asıl' anlamlarında kullanılır (Ahmet, 2006: 430). Bayan – Ülgii eyaletinin Tsengel (ЦЭНГЭЛ) ilçesinde bulunmaktadır. Moğolca da ' Tsagaan Gol- Цагаан Гол ' olarak adlandırılmaktadır. Bayan- Ülgii eyaletinin Sengel ilçesinde bulunan Aksu ırmağının başlangıcında olan göldür. Tavan bogd Uul-(Таван Богд Уул) eteğinden doğup Sırgalı gölüne dökülür. Gölün derinliği 2730m, eni 0,8 km^2 dir. Tavan bogd Uul Beş Kutsal Dağ anlamına gelir. Oradaki yerleşik Kazaklar "Bes Bogda Tauı" diye de adlandırmıştır. Kazakçada anlam değişikliğine uğramamıştır (Ahmet, 2006: 419,523). Nur kelimesi için bk. *açit nuur* maddesi. İki isim bir araya gelerek 'Ak ırmak' anlamına gelir. Bu gölün en önemli özelliği ise suyunun beyaz renkte olmasıdır.

3.3.28. Tugal Nuur (Тугал Нуур): Moğolca bir kelimedir. İsim görevinde kullanılır. Tugal (Тугал) 'altı ayı dolmamış ineğin yavrusuna buzağı' denilir (Lessing, 2003: 1297). Nur kelimesi için bk. *açit nuur* maddesi. Тугал Нуур (Tugal Nuur) Bayan – Ülgii eyaletinin Delüün ilçesinde bulunan bir göldür. Delüün ilçesinde sadece Kazaklar yaşadığı için Gölün adını Kazakça "Buzau Göli (Бузау Көл)" diye kullanmıştır. *Buzau (Бузау)* Kazakçada ineğin yavrusunun ismidir (TS, 2008: 149).

3.3.29. Türgen Nuur (Түргэн Нуур): Moğolcada sıfat ve zarf görevinde kullanılır. Türgen 'tez, acele, çabuk, hızlı, süratli' anlamlarına gelir (Lessing, 2003: 1318) Nur kelimesi için bk. *açit nuur* maddesi. Bu göl, Bayan- Ülgii eyaletinin Altay ilçesinde bulunur. Sagsay ırmağının başlangıcıdır. Gölün derinliği 2489m, çevresi 0,4 km^2 dir.

3.3.30. Ulaan Had (Улаан Хад): Moğolcada isim görevinde kullanılan. Ulaan' kırmızı, al' anlamına gelir. Had Moğolca bir kelimedir. İsim görevinde kullanılır. 1. 'kaya, 2. bir çeşit bitki' anlamlarına gelir. Bayan- Ülgii eyaleti, Sengel ilçesinde bulunan bir göldür. Gölün derinliği 2900m, çevresi 0,5 km^2 dir.

3.3.31. Zagıst Nuur (Загаст Нуур): Moğolcada isim görevinde kullanılan 'balık, balina' anlamlarında kullanılır (Ahmet, 2006: 456). Bayan- Ülgii eyaletinin Sengel ilçesinde bulunan küçük bir göldür. Akgol ırmağı bu gölle kesişir ve beraber devam eder. Bilim adamlarının yaptığı araştırmalar sonucunda bu gölde çok sayıda balık çeşidi bulunduğu tespit edilmiş ve bundan dolayı bu göle balık göl adı verilmiştir (Şagdar, 2002: 102). Nur kelimesi için bk. *Açit Nuur* maddesi.

3.4. Boğaz ve Geçit Adları:

3.4.1. Bulgan Dava (Булган Даваа): Kazakçada bulgun, kahverengi tüylü, derisi pahalı bir hayvan türünün adıdır. Moğolcada bulgan olarak geçer ve aynı hayvanın adıdır (Ahmet, 2008: 153). Bayan-Ülgiy eyaletinin Bulgun ilçesinde bulunan geçit 3.562 m yüksekliğindedir. Davaa (Даваа) isim görevinde kullanılır 1. ‘tepe 2. zorluk 3. etap, tur, geçit’ anlamına gelir (Ahmet, 2006: 435). Bulgan ilçesi 1952 yılında kurulmuştur. Bayan – Ülgiy eyaletinin ilçesidir. Yüz ölçümü 5,0 bin km^2 , nüfusu 5,5 bin dir. Ülgiy’e 280 km uzaklıktadır. Mal sayısı 91,0 bin dir. Bulgan Davaa (Булган даваа)’ sı ilçenin yakınlarında bulunduğu için geçide ‘Bulgan’ adı verilmiştir.

3.4.2. Buratı Kezeni (Бұраты Кезеңі): Kazakçada buratı ve tal kelimeleri ‘sırt’ anlamında kullanılır. İsim görevinde kullanılır. Günümüz Kazakçasında her iki kelime de kullanılmaktadır. *Kezen* iki dağın sırtının birleştiği en alçak yere denilir (TS, 2008: 375). Buratı Kezeni “sırt geçidi” anlamına gelir. Bayan– Ülgiy eyaletinin Delüün ilçesinde bulunan geçittir. Aynı zamanda Delüün ilçesinde Buratı adında bir dağ bulunmaktadır. Geçidin yüksekliği 2,600 m dir.

3.4.3. Gants Modni Dava (Ганц Модны Даваа): Moğolcada zamir görevinde kullanılır. *Gants* ‘bir, tek, yalnız’ anlamına gelir (Ahmet, 2006: 429). Moğolcada *mod* kelimesi isim görevinde kullanılır. 1. ‘ağaç, tahta, kereste. 2. uzunluk, birim ölçüsü, metre’ anlamlarına gelir (Ahmet, 2006: 477). Dava kelimesi için bk. İh Türgen Dava madde. Delüün ilçesinde bulunan bir geçittir. Geçidin yüksekliği 3209 m dir.

3.4.4. İh Türgen Dava (Их Түргэн Даваа): Moğolcada sıfat göreviyle kullanılan *ih* ‘çok, fazla, büyük’ anlamında kullanılır (Ahmet, 2006: 469). Türgen (Түргэн) sıfat ve zarf görevinde kullanılır. *Türgen* kelimesi ‘tez, acele, çabuk, hızlı, süratli’ anlamlarına gelir (Lessing, 2003: 1318). *Davaa* (Даваа) Moğolca bir kelimedir. İsim görevinde kullanılır. 1. ‘tepe 2. zorluk 3. etap, tur’ anlamlarında kullanılır (Ahmet, 2006: 435). Bayan- Ülgiy eyaletinin Sengel ilçesinde bulunan geçittir. Bu geçidi Kazaklar “Ulken Dürgin Asu” diye adlandırmıştır. Geçidin yüksekliği 3400 m dir.

3.4.5. Tsengel Hayrhın Dava (Цэнгэл Хайрхан Даваа): Moğolcada ‘mutluluk, eğlence, zevk, sefa’ demektir. İsim görevinde kullanılır (Ahmet, 2006: 596). Moğolcada isim görevinde kullanılan *Hayrhın* ‘yumuşak kayalık ya da arazi’ anlamına gelir

(Ahmet, 2006: 430). Dava kelimesi için bk. İh Türgen Daba madde. Geçit Sengel ve Sagsay ilçelerinin ortasında yer alır. Geçidin yüksekliği 3062 m dir.

3.4.6. Türgen Dava (Түргэн Дабаа): Moğolcada sıfat ve zarif görevinde kullanılır. *Türgen* ‘tez, acele, çabuk, hızlı, süratli’ anlamlarına gelir (Lessing, 2003: 1318). Dava kelimesi için bk. İh Türgen Dava madde. Bayan- Ülgıy eyaletinin Nogoön-Nuur ilçesinde bulunan geçittir. Geçidin yüksekliği 3032m dir.

3.4.7. Ulaagçın Daba (Улаагчын Дабаа): Moğolcada isim görevinde kullanılır. *Ulaagçın* ‘kırmızı, al renkli hayvan’ anlamında kullanılır (Ahmet, 2006: 548). Bayan- Ülgıy eyaletinin Delüün ve Bulgın ilçesinin ortasındaki geçittir. Dava kelimesi için bk. İh Türgen Dava madde. Geçidin yüksekliği 3700 m dir.

3.4.8. Üşkara Kezeni (Үшқара Кезеңі): Üş (үш) ‘ikiden sonra gelen sayının adı’ üç Türkçede kullanıldığı gibi Kazakçada da aynı anlama gelir. İsim görevinde kullanılır (TDK, 2005: 2053). Kara(Хар) isim görevinde kullanır. 1. ‘kara, siyah. 2. kıskançlık. 3. kırıcı’ anlamlarını verir. (Ahmet 2006: 567). Kazakça bir kelimedir. İsim görevinde kullanılır. 1. ‘tepe 2. zorluk 3 etap, tur’ anlamlarında kullanılır. İki kelime bir araya gelerek ‘‘Üşkara’’ anlamına gelmektedir. Bu geçit Sengelle ve Ulanhus ilçesinin ortasında bulunur.

3.5. Yerleşim Birimi Adları:

3.5.1. Bayan-Ülgiy Eyaletinde İlçe Adları

	Türkçe yazılışı	Moğolca yazılışı
1	Altay	Алтай сум
2	Altansögts	Алтанцөгц сум
3	Bayan-Nuur sum	Баян- Нуур сум
4	Bulgan sum	Булган сум
5	Bygat sum	Бугат сум
6	Buyant sum	Буянт сум
7	Delüün sum	Дэлүүн сум
8	Nogon-Nuur sum	Ногоон- Нуур сум
9	Sagsai sum	Сагсай сум
10	Tolbo sum	Толбо сум
11	Tsengel sum	Цэнгэл сум
12	Ulaanhus sum	Улаанхус сум

3.5.2. Altay İlçesi, Bayan- Ülgiy eyaletinin bir ilçesidir. Halk Kurultayının 1959 yılı 8. Ve 5. maddeleri gereğince Buyant ilçesinin 2,6,7, ve 8. bağları alınıp ayrı bir ilçe(sum) olarak kurulmuştur. Yüz ölçümü 3,2 km^2 dir Nüfusu 3,7 bin dir (1988). Nüfusun %71 'i kazak ,%29'u Uranhaylardan oluşur. Ülgiy 'e 115 km uzaklıkta dağlık 'bir yüzeye sahiptir. Nüfusu 3750, hayvan sayısı 80bin olmuştur.

3.5.3. Altansögts ilçesi, Bayan- Ülgiy eyaletinin bir ilçesidir. 1924 yılı kurulmuş. Yüz ölçümü 1,6 bin km^2 , Nüfusu 3,3 bin, %76 sı Kazak geri kalanı Uranhaylar oluşturmaktadır. Bayan- Ülgiy eyaleti ile arsasında Altansögts'e bağlı olan Sagaan Tünge (Akşi) ilçesi bulunur.

3.5.4. Bayan-Nuur, Bayan- Ülgii eyaletinin batısında yerleşen 1961 yılında kurulmuş bir ilçesidir. İlçede, Orta okul, Lise, Ana okul, hastane, Belediye hizmet vermektedir. Bu ilçe 8bagtan oluşur. Yüz ölçümü 2,4 bin km^2 , nüfusu 5,2 bin, sadece Kazaklardan oluşmaktadır. Her ilçe (sumun) birkaç Bag'ın birleşmesiyle oluşur. Bag, Moğolistan Halk Cumhuriyetinde en küçük yönetim birimidir.

3.5.5. Bulgan ilçesi1, 1952 yılında kurulmuştur. Bayan – Ülgii eyaletinin ilçesidir. Yer ölçümü 5,0 bin km^2 , nüfusu 5,5 bin dir. Ülgii'e 280 km uzaklıktadır. Mal sayısı 91,0 bin dir.

3.5.6. Bugut ilçesi, Bayan- Ülgii eyaletinin bir ilçesidir. 1952 yılında kurulmuştur. Yüz ölçümü 2,1 bin km^2 dir. Nüfusu 3,5 bin dir. Hayvan sayısı 80,0 bin civarındadır. Bayan-Ülgii eyaletinin en yakın ilçesidir.

3.5.7. Buyant İlçesi, 1942 yılında kurulmuştur, Bayan – Ülgii eyaletinin bir ilçedir. Yüz ölçümü 1.4 bin km^2 . Nüfus sayısı 2,3 bin dir. Ölgii eyaletine 110 km uzaklıktadır. Hyvan sayısı 70,0 bindir. İlçede, Orta okul, Lise, Ana okul, hastane, Belediye hizmet vermektedir. Bu ilçe 5 bagtan oluşur. Her ilçe (sumun) birkaç Bag'ın birleşmesiyle oluşur. Saksay ilçesine pareleldir.

3.5.8. Delüün ilçesi, Bayan- Ülgii eyaletinin bir ilçesidir. 1940 yılında kurulmuştur. Yer ölçümü 5,7 bin km^2 , nüfusu 7,1 bin dir. Hayvan sayısı 173,4 bin dir. Ülgii eyaletinden 160 km uzaklıktadır. Sadece kazaklar yaşamaktadır.

3.5.9. Nagoon-Nuur, İlçesi Bayan- Ülgii Eyaleti'nde 1952 yılında kurulmuştur. Yer ölçümü 6,2 bin km^2 dir. Nüfus 6,7 bin , Hayvan sayısı 120,0 bin dir.

3.5.10. Saksay İlçesi, Bayan- Ülgii eyaletinde 1940 yılında kurulmuştur. Yer ölçümü 2,8 bin km^2 dir. Nüfusu 4,2 bin dir. Hayvan sayısı 80,0 bin dir. Ülgii eyaletinden 35 km uzaklıktadır. Bayan-Ülgii eyaletinin ilk kurulmuş ilçesi olarak bilinir.

3.5.11. Tolbo ilçesi. Bayan - Ülgii eyaletinin bir ilçesidir. 1938 yılında Hovd eyaletinin ilçesi olarak kalmıştır. 1940 yılında Bayan- Ülgii eyaletine bağlanmıştır. Yer ölçümü 3,2 bin km^2 dir. Nüfusu 4,1 bin, Hayvan sayısı 92,0 bin dir.

3.5.12. Tsengel İlçesi, 1926 yılında kurulmuştu; 1940 yılında Bayan- Ülgii eyaletine bağlanmıştır. Bayan-Ülgii' den 72 km uzaklıktadır. Yer ölçümü 6,7 bin km^2 , nüfusu

8,3 bin, Hayvan sayısı 152,1 bin dir. Halkının %73'ü Kazak, %27'si ise Tuvalardan oluşmaktadır.

3.5.13. Ulaanhus İlçesi, Bayan- Ülgii eyaletinin bir ilçesidir. 1940 yılında kurulmuştur. Yer ölçümü 6,1 bin km^2 dir. Nüfusu 7,7 bin dir. Hayvan sayısı 150,0 bin dir. Ülgii'e 46 km uzaklıktadır

4. BÖLÜM:

4.1. Genel Değerlendirme:

Bu tezde bugünkü Moğolistan'ın Bayan-Ülgiy eyaletindeki yer adları incelendi. Öğrencilik yıllarımın ilk günlerinden bu güne kadar yer adları hep dikkatimi çekmişti ve bu alanda çalışmak istedim. Bayan Ülgiy'deki yer adlarını seçmemin temel nedeni ise bu yerde doğmuş ve büyümüş olmamdır. Bu çalışma aslında iki ana bölümden oluşur. 1. bölümde amaç, problem, sınırlılıklar gibi tez yazımında istenen standart başlıklardan başka yer adları konusunda ve yer adları hakkında çalışmalar konusunda bilgiler verildi. Bu bilgiler bu konuda temel bir kitap yayımlamış olan Erhan Aydın'dan alındı. Erhan Aydın *Eski Türk Yer Adları* adlı kitabında eski Türk yazıtlarında tespit edilen yer adları üzerinde durmuştu, bu nedenle de bu kitaptan çok yararlandığımı söylemek gerekir.

Tezin asıl bölümünün ise 2. bölüm oluşturmaktadır. Bu bölümde yer adları alfabetik verilmemiş, coğrafi ögenin türüne göre sınıflandırma yapılmıştır. Böylece dağ adları, akarsu adları, göl adları, boğaz ve geçit adları biçiminde alt maddelere ayrılmıştır.

Her bölümde madde başları Latin harfleriyle, hemen ardından ise parantez içerisinde Kiril harfli yazımı da verilmiştir. Ardından ise çeşitli kaynaklardan hareket edilerek çeşitli açıklamalar yapılmıştır.

Yer adları Türk dili konuşan halklar tarafından önemli olduğu kadar başka halklarca da önemlidir. Özellikle çok yer değiştiren Oğuz, Kıpçak gibi Türk dilli halkların yer adları üzerinde yapılacak çalışmalarda çok farklı dillerden etkilenmeler görülür ki bu normaldir. Bu nedenle de bu halkların yer adları üzerinde çalışırken Orta ve İç Asya'daki yer adlarına da bakmak gerekir. Çünkü birçok yer adı Orta ve İç Asya kökenlidir, daha doğrusu o bölgeden Anadolu, Orta Doğu ve Mısır gibi yerlere gelirken oradaki yer adlarını da getirmişlerdir. Bu nedenle de yer adlarında değişiklikler olduğu kadar aynı şekilde muhafaza edilenler de vardır. Olan değişiklikler de o dilin ses ve şekil bilgisi özellikleri dairesinde olan sıradan ses ve şekil bilgisi olaylardır. Bu nedenle de bu ortak yer adları Türk dilli bütün halklarca oldukça önemlidir.

Biz bütün bunlardan hareket ederek Moğolistan'ın en batısında, Kazakistan sınırında bulunan ve daha çok Kazak halkının yaşadığı Bayan Ülgiy eyaletindeki yer

adlarını inceledik. Doğal olarak yer adlarını oluşturan yer adlarının bir bölümü Moğolcadır ki bunları mutlaka belirttik. Türk dili kökenli olanların öncelikle Kazakçada olup olmadığı sorgulandı ardından eldeki bilgilere göre yer adının karşılaştırılması yapıldı. Bizim çalışmamız ilktir ve bu nedenle de eksikleri çoktur, ama ileride bu tür çalışmalar için kaynak olabilecek niteliktedir. Tezin temel amacı sözcükleri fonolojik, morfolojik, etimolojik yönlerden çözümlemesini yapmaktan çok bu yer adının hangi tür sözcük türünden oluştuğu ve yapısının nasıl olduğudur. Bu çalışmada etimoloji yapmak çok zordur ve benim için oldukça erkendir. Ancak bu tür çalışmalara olan ilgim beni bu alanda kendimi geliştirmeye ve yetiştirmeye neden olmaktadır. Yerr adlarıyla ilgili çalışmaların artması ve ortaya konana yeni görüşler sayesinde Türk dilli halkların hangi bölgelerde yaşadıkları sonucuna varmamıza yardım edecektir. Elde edilen bu bilgi doğal olarak o bölgede yaşamış halklara da fikir verecektir.

4.2. Sonuç:

Bu tezden çıkarılabilecek en iyi sonuç; sözcükler farklı olsa da temelde coğrafi ögeye verilen ad aynıdır. Bu yer adı ak dağ'dır, ak su'dur, ak köl'dür. Bütün bu yer adları Türk dilli halkların yaşadığı yerlerde mutlaka vardır. Bu da Türklerin yer adlarına ad verirken hangi konulara önem verdiğini gözler önüne sermektedir. Özellikle Orta ve İç Asya'daki yer adlarıyla Anadolu'daki yer adlarının aynılığı veya benzerliği de bu konularda yapılacak daha çok iş olduğunu da gözler önüne sermektedir.

1991 yılında Sovyetler Birliğinin dağılmasından sonra ortaya çıkan beş Türk dilli halk hakkında çok çalışma yapıldı, o bölgelerdeki yer adları üzerinde duruldu ama ne yazık ki bu süreçte Moğolistan unutuldu, Rusya ile Çin arasında adeta sıkışıp kaldı, dış dünya ile bağlantısı az oldu, bu nedenle de Moğolistan hakkında çok fazla çalışma yapılmadı. Bizim bu tezimiz mütevazı bir teşebbüs olarak değerlendirilmelidir.

KAYNAKLAR

- ABDURRAHMANOV, Varis (2004). Türk Yer Adları Üzerine (Çin Kaynaklarına Göre), *ÇTAS Bildirileri*, Ankara.
- AKSAN, Doğan (2007). *Her Yönüyle Dil*, TDK Yayınları, Ankara.
- ATANİYAZOV, S. (1975). *Toponomika Jane Etimologiya*, Almatı.
- ATALAY, İbrahim (2004). *Doğa Bilim Sözlüğü*. Bornova, İzmir.
- AYDIN, Erhan (2007). Ötüken Adı ve Yeri Üzerine Düşünceler. *Turkish Studies* 2/4 (Tunca Kortantamer Özel Sayısı-II), 1262–1270.
- AYDIN, Erhan (2010). *Bulçu* Yer Adı Üzerine Notlar. *Turkish Studies* 5/1 (Eski Oğuz Türkçesi, Prof. Dr. Zeynep Korkmaz Adına), 118–126.
- AYDIN, Erhan (2010). Eski Türk Yazıtlarındaki *Yarış*'ın Yerinin Belirlenmesine Bir Katkı. M. Argunşah - Mustafa Ünal (hzl.): *Prof. Dr. Harun Güngör Armağanı*, İstanbul, 133-139.
- AYDIN, Erhan (2011). *Uygur Kağanlığı Yazıtları*. Konya: Kömen.
- AYDIN, Erhan (2012). *Eski Türk Yer Adları (Eski Türk Yazıtlarına Göre)*. Konya: Kömen.
- BARTHOLD, V. V. (2010). *Orta Asya, Tarih ve Uygarlık*, (Çev. A. Batur) Selenge Yayınları, İstanbul.
- BUTANAYEV, V. Ya. (1995). *Toponimiçeskiy Slovar' Hakassko–Minusinskogo Kraya* (Tolı Hooraydagı Çir–Sug Attarı). Abakan.
- ERCİLASUN, Ahmet B. (2007). *Türk Lehçeleri Grameri*. Akçağ Yayınları, Ankara.
- ERDAL, M. (2004). *A Grammar of Old Turkic*. Leiden–Boston: Brill.
- EREN, Hasan (1965). Yer Adlarımızın Dili. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 1965, 155–165.
- EREN, Hasan (2001). Türklerin Ana Yurdu Sorunu. *Türk Dili* 600, 665–687.
- EREN, Hasan (2005). *Coğrafi Adların Etimolojik Sözlüğü*. *Türk Dili Araştırmaları Yıllığı Belleten* 2003/II, 171–186.

- GABAIN, A.von (2000). *Eski Türkçenin Grameri*. Çev. Mehmet Akalan. Ankara. Trk Dil Kurumu.
- JANUZAKOV, T (2008). *Kazak Tilinin Tüsindirme Sözdigi*. Almaty.
- GÜLENSOY, Tuncer (1999). *Orta Asya'daki Türk Yer Adlarının Anadolu'daki İzleri*. TTK, Ankara.
- KOÇ, Kenan, Ayabek Bayniyazov ve Başkapan, Vehbi, *Kazakça Türkçesi, Türkiye Türkçesi sözlüğü*, Akçağ Yayınları, Ankara 2003.
- KLYAŞTORNIY, S. G. (1994). *Runik Abidelerde Kıpçaklar*, (Çev. Eşref B. Özbilen), *Türk Dünyası Araştırmaları*, İstanbul.
- KLYAŞTORNIY, S. G. – T. İ. SULTANOV (2004): *Kazakistan, Türkün Üç Bin Yılı*, Selenge Yayınları, İstanbul.
- KONKOBAYEV, Kadıralı (1980). *Toponimiya Yujnoy Kirgizii*, Frunze.
- KORKMAZ, Zeynep (2009). *Türkiye Türkçesi Grameri (Şekil Bilgisi)*, TDK Yayınları, Ankara.
- LESSING, F. D. (2003): *Moğolca–Türkçe Sözlük*, (Çev. Günay Karaağaç), TDK, Ankara.
- LIGETI, L. (1986). *Bilinmeyen İç Asya*, (Çev. Sadrettin Karatay), TDK, Ankara.
- ORALTAY, Hasan, Nuri Yüce ve Saadet Pınar (1984): *Kazakça Türkçe Sözlük*, İstanbul.
- POPPE, N. (1992). *Moğol Yazı Dilinin Grameri*, (Çev. Günay Karaağaç), Ege Ü. Edebiyat Fak. İzmir.
- ROUX, J. P. (2001). *Orta Asya, Tarih ve Uygarlık*, Kabalcı Yayınevi, İstanbul.
- TOGAN, Z. Velidi (1941). *Moğollar, Çingiz ve Türklük*. İstanbul.
- Tekin, Talat (1988). *Orhon Yazıtları*, TDK, Ankara.
- TEKİN, Talat (1994). *Tunyukuk Yazıtı*, Simurg Yayınevi, İstanbul.
- TEKİN, Talat (1995). *Orhon Yazıtları: Kül Tigin, Bilge Kağan, Tunyukuk*, Simurg Yayınevi, İstanbul.
- TEKİN, Talat (2000). *Orhon Türkçesi Grameri*, Sanat Kitabevi, Ankara.

- TEMİR, Ahmet (1995). Türkçe ile Moğolca Arasındaki İlgiler. *DTCF Dergisi*, Ankara.
- TEMİR, Ahmet (1995). *Moğolların Gizli Tarihi*, TTK, Ankara.
- VASARY, Istvan (2007). *Eski İç Asya'nın Tarihi*, (Çev. İsmail Doğan), Ötüken Yayınları. İstanbul.
- YUDAHIN, K. K. (1988). *Kırgız Sözlüğü*, (Çev. Abdullah Taymas). TDK, Ankara.

ÖZ GEÇMİŞ**KİŞİSEL BİLGİLER**

Adı Soyadı : Alma ZULTAI
Uyruğu : Moğol
Doğum Tarihi ve Yeri : 18. 12. 1986, Bayan-Ülgiy
Medeni Durumu : Bekâr
Telefon : 555 862 6431
Email : ashka_kz@yahoo.com

EĞİTİM

Derece	Kurum	Mezuniyet Trihi
Lisans		
Erciyes Üniversitesi Eğitim		2009
Fakültesi Türkçe Öğretmenliği		
Lise	6. Ahlah surgul	2005

YABANCI DİL

Rusça